

ΣΥΝΤΑΓΜΑ

Ερμηνεία κατ' άρθρο

Άρθρο 47

ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ

Ηλεκτρονική έκδοση

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΣΠ. ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ, Ξ. ΚΟΝΤΙΑΔΗΣ, Γ. ΤΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

Μάιος 2023

ΚΕΝΤΡΟ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ
ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΥ
ΔΙΚΑΙΟΥ

ΕΡΕΥΝΑ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΤΥΧΑΙΩΝ

ΣΥΝΤΑΓΜΑ
WATCH.GR

Άρθρο 47

1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας έχει το δικαίωμα, ύστερα από πρόταση του Υπουργού Δικαιοσύνης και γνώμη συμβουλίου που συγκροτείται κατά πλειοψηφία από δικαστές, να χαρίζει, μετατρέπει ή μετριάζει τις ποινές που επιβάλλουν τα δικαστήρια, καθώς και να αίρει τις κάθε είδους νόμιμες συνέπειες ποινών που έχουν επιβληθεί και εκτιθεί.

2. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας μόνο με τη συγκατάθεση της Βουλής έχει το δικαίωμα να απονέμει χάρη σε Υπουργό που καταδικάστηκε κατά το άρθρο 86.

*3. Αμνηστία παρέχεται μόνο για πολιτικά εγκλήματα, με νόμο που ψηφίζεται από την Ολομέλεια της Βουλής με πλειοψηφία των τριών πέμπτων του όλου αριθμού των βουλευτών.

4. Αμνηστία για κοινά εγκλήματα δεν παρέχεται ούτε με νόμο.

ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ

ΕΙΔΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Γαρδίκας Κ., *Η χάρις και η αμνηστία*, ΠοινΧρ 1954· Γεωργόπουλος Κ., *Η χάρις και η αμνηστία*, 1934· Κουτνατζής Σ.-Ι., «Άρθρο 47», σε Σπυρόπουλος Φ./Κοντιάδης Ξ./Ανθόπουλος Χ./Γεραπετρίτης Γ., *Σύνταγμα: κατ' άρθρον ερμηνεία*, 2017·

α) Απονομή χάρης

Βενιζέλος Ε., *Γνωμοδότηση για την απονομή χάριτος*, ΤοΣ 1992· Γεωργόπουλος Κ., «Το προσβλητό των πράξεων απονομής ή μη χάριτος ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας», σε *Μελέται Συνταγματικού Δικαίου*, 1965 [Εφημερίς της ελληνικής και αλλοδαπής νομολογίας 1945]· Μάνεσης Α./Κουμάντος Γ./Σπηλιωτόπουλος Ε., *Γνωμοδότηση του Επιστημονικού Συμβουλίου της Βουλής για την απονομή χάριτος*, ΤοΣ 1992· Μανιτάκης Α., *Η προεδρική χάρη Υπουργού στις συμπληγάδες της συνταγματικής ερμηνείας*, ΤοΣ 1992· Μαργαρίτης Λ. (επιμ.), *Παρατηρήσεις σε Αίτημα Απονομής Χάρης*, ΠοινΔικ 4/2004· Μαργαρίτης Λ. (επιμ.), *Παρατηρήσεις σε Διαδικασία και συνέπειες απονομής χάρης*, ΠοινΔικ 5/2004· Μπναϊδης Σ., *Η απονομή χάριτος (άρθ. 47 §§ 1, 2 Συντ.)*, 2004· Νικολάου Σ., *Ο θεσμός της χάριτος εις το σύγχρονον δίκαιον*, ΠοινΧρ 1974· Παντελής Α., *Μια συνθήκη του πολιτεύματος: η απόφαση απονομής χάριτος*, ΤοΣ 1987· Παπαλάμπρου Α., *Η απονομή χάρης και ο ρόλος του Προέδρου της Δημοκρατίας στο κοινοβουλευτικό σύστημα*, ΤοΣ 1989· Ράικος Α., *Γνωμοδότηση για την απονομή χάριτος*, ΤοΣ 1992· Ρώτης Ν., *Η χάρη στα πλαίσια της ελληνικής έννομης τάξης*, ΝοΒ 1987· Σπαχής Ο., *Η απονομή χάριτος από τον/την Πρόεδρο της Δημοκρατίας*, ΔιΔικ 5/2020· Φουντεδάκη Π., *Συνταγματικά προβλήματα της χάριτος*. Από την

παραδοσιακή στην κοινοβουλευτική ερμηνεία του θεσμού, ΝοΒ 1987· Επιστολή του Γραφείου Τύπου της Προεδρίας της Δημοκρατίας, *Η Προεδρία της Δημοκρατίας και η Χάρη*, ΝοΒ 1988.

β) Αμνηστία

Αλιβιζάτος Ν., «Η ιδιότυπη μεταχείριση ενός "ανύπαρκτου" είδους: ο πολιτικός εγκληματίας στα ελληνικά Συντάγματα», σε *Δημοκρατία, ελευθερία, ασφάλεια. Τιμητικός Τόμος για τον Ιωάννη Μανωλεδάκη*, 2005· Ανδρουλάκης Ν., *Αμνηστία, κρυπτοαμνηστία, «ειδική παραγραφή» και «αντεγκληματική πολιτική»*, ΠοινΧρ 1982· Λοβέρδος Α., *Για την τρομοκρατία και το πολιτικό έγκλημα*, 1987· Μαγκάκης Α., *Σκέψεις για τη διαστολή της τρομοκρατίας από το πολιτικό έγκλημα*, ΝοΒ 2002· Μπελαντής Δ., *Η τρομοκρατία ως πολιτικό έγκλημα*, ΝοΒ 2003· Παπαναστασίου Β., *Αμνηστία και ειδική παραγραφή*, ΠοινΧρ 1983· Παρασκευόπουλος Ν., *Σκέψεις για την έννοια του πολιτικού εγκλήματος στην εποχή μας*, ΝοΒ 2003· Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε., *Αμνηστία και ειδική παραγραφή. Παρατηρήσεις στις ΑΠ 162 και 203/2001*, ΠοινΔικ 2001· Σωτηρέλης Γ., «Τρομοκρατία, πολιτικό έγκλημα και δημοσιότητα της δίκης. Οι υποθέσεις της 17 Ν και του ΕΛΑ υπό το πρίσμα της δημοκρατικής αρχής», σε *Τιμητικός τόμος για τον Ιωάννη Μανωλεδάκη*, τόμ. 1, 2005· Τούση Χ., *Ο θεσμός της αμνηστίας*, ΕΕΝ 1975, σελ. 737-752.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. Σύνταγμα	3
II. Κοινό δίκαιο, υπερεθνικό και εφαρμοστικό	7
III. Εφαρμοστικοί διοικητικοί θεσμοί, διαδικασίες και εξωδικαστική προστασία	9
IV. Η δικαστική προστασία, τα ένδικα βοηθήματα και η νομολογία	10
α) Απονομή χάρης και άρση εννόμων συνεπειών των ποινών	10
β) Αμνηστία και «κρυπτοαμνηστευτικοί» νόμοι	14
V. Η ερμηνεία της διάταξης από τη θεωρία	17
α) Απονομή χάρης και άρση εννόμων συνεπειών των ποινών	17
β) Απονομή χάρης σε Υπουργό	23
γ) Αμνηστία	25
VI. Η συνταγματική διάταξη στην πράξη	27
α) Απονομή χάρης	27
β) Απονομή χάρης σε Υπουργό	28
γ) Αμνηστία	29
VII. Γενικά συμπεράσματα, διαπιστώσεις και προτάσεις	30

I. ΣΥΝΤΑΓΜΑ

Άρθρο 47

- «1. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας έχει το δικαίωμα, ύστερα από πρόταση του Υπουργού Δικαιοσύνης και γνώμη συμβουλίου που συγκροτείται κατά πλειοψηφία από δικαστές, να χαρίζει, μετατρέπει ή μετριάζει τις ποινές που επιβάλλουν τα δικαστήρια, καθώς και να αίρει τις κάθε είδους νόμιμες συνέπειες ποινών που έχουν επιβληθεί και εκτιθεί. 1
2. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας μόνο με τη συγκατάθεση της Βουλής έχει το δικαίωμα να απονέμει χάρη σε Υπουργό που καταδικάστηκε κατά το άρθρο 86. 2
3. Αμνηστία παρέχεται μόνο για πολιτικά εγκλήματα, με νόμο που ψηφίζεται από την Ολομέλεια της Βουλής με πλειοψηφία των τριών πέμπτων του όλου αριθμού των βουλευτών. 3
4. Αμνηστία για κοινά εγκλήματα δεν παρέχεται ούτε με νόμο». 4

Το νυν άρθρο 47 Σ., τόσο οι παρ. 1 και 2 (απονομή χάρης) όσο και οι παρ. 3 και 4 (χορήγηση αμνηστίας), αποτελεί μία σταθερά των ελληνικών Συνταγμάτων. 5

Ο θεσμός της απονομής χάρης έλκει την καταγωγή του από την αρχαιότητα¹ και αποτελεί ιστορικά μία από τις κυριότερες προνομίες του Βασιλιά, όπως αυτές διαμορφώθηκαν στη βρετανική συνταγματική παράδοση². Εντοπίζεται σε όλα σχεδόν τα σύγχρονα Συντάγματα, τα οποία εγκαθιδρύουν είτε (ημι)προεδρικά είτε κοινοβουλευτικά πολιτεύματα³. 6

Η γενική διάταξη του άρθρου 47 παρ. 1 Σ., περί απονομής χάρης, απαντάται, με παραλλαγές, ήδη σε ορισμένα από τα Συντάγματα της Επανάστασης. Το Σύνταγμα της Τροιζήνας, παρείχε με το άρθρο 124 στον Κυβερνήτη «*δια φιλανθρωπίαν και δια λόγους ισχυρούς*» τη δυνατότητα να «*μεταβάλλη την κεφαλικήν ποινήν, αφ ου συμβουλευθή τους γραμματείς της επικρατείας, κατά σύστασιν του δικαστηρίου*». Το Ηγεμονικό Σύνταγμα του 1832, με την ίδια σχεδόν διατύπωση, ανέθετε την ίδια αρμοδιότητα στον Ηγεμόνα (άρθρο 245), προσθέτοντας μάλιστα, πλην της κεφαλικής ποινής, την «*δια* 7

¹ Για την ιστορική εξέλιξη του θεσμού από την αρχαία Ελλάδα και τη Ρώμη ως τον Μεσαίωνα, βλ. Κ. Γαρδίκια, *Η χάρις και η αμνηστία*, ΠοινΧρ 1954, σελ. 2· Σ. Νικολάου, *Ο θεσμός της χάριτος εις το σύγχρονον δίκαιον*, ΠοινΧρ 1974, σελ. 409-410.

² Α. Παντελής, *Μια συνθήκη του πολιτεύματος: η απόφαση απονομής χάριτος*, ΤοΣ 1987, σελ. 30-33· Π. Φουντεδάκη, *Συνταγματικά προβλήματα της χάριτος. Από την παραδοσιακή στην κοινοβουλευτική ερμηνεία του θεσμού*, ΝοΒ 1987, σελ. 1715.

³ Βλ. ενδεικτικά άρθρο 17 του γαλλικού Συντάγματος του 1958, άρθρο II ενότητα 2 του Συντάγματος των ΗΠΑ, άρθρο 60 παρ. 2 του Θεμελιώδους Νόμου της Γερμανίας, άρθρο 87 του ιταλικού Συντάγματος, άρθρο 110 του βελγικού Συντάγματος και άρθρο 65 (2) (c) του αυστριακού Συντάγματος.

βίου ή πολυχρόνιον δέσμευσιν». Τα μοναρχικά Συντάγματα του 1844 (άρθρο 32), 1864 (άρθρο 39), 1911 (άρθρο 32) και 1952 (άρθρο 39), όριζαν ότι «ο Βασιλεύς έχει το δικαίωμα να χαρίζη, μεταβάλλη και ελαττώνη τας παρά των δικαστηρίων καταγιγνωσκομένας ποινάς, εξαιρουμένων των περί Υπουργών διατεταγμένων». Αντίστοιχη διάταξη περιελάμβαναν τα Συντάγματα του 1925 (άρθρο 81) και 1927 (άρθρο 84) για τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας. Στο Σύνταγμα του 1927 είχε μάλιστα προστεθεί η φράση «κατά νόμον». Στα δικτατορικά Συντάγματα του 1968 και του 1973 (άρθρο 52 παρ. 1) προβλεπόταν ότι ο Βασιλιάς/Πρόεδρος της Δημοκρατίας «έχει το δικαίωμα όπως, προτάσει του Υπουργού Δικαιοσύνης, μετά γνώμην Συμβουλίου, συγκροτούμένου κατά πλειονοψηφίαν εκ δικαστών, χαρίζη, μετατρέπη ή μειτριάζει τας παρά των δικαστηρίων καταγιγνωσκομένας ποινάς».

- 8 Ως προς το ειδικότερο ζήτημα της απονομής χάρης σε καταδικασθέντες Υπουργούς, διάταξη που απαντάται και σε άλλα Συντάγματα⁴, κατά το ιστορικό πρότυπο της βρετανικής Act of Settlement του 1701⁵, το ζήτημα ρυθμιζόταν στα άρθρα σχετικά με την ποινική ευθύνη Υπουργών. Το Σύνταγμα του 1844 (άρθρο 85), προέβλεπε ότι ο Βασιλιάς μπορεί να απονείμει χάρη σε καταδικασθέντα Υπουργό με αίτημα της Γερουσίας, που τον είχε καταδικάσει, ή της Βουλής. Στα Συντάγματα του 1864 (άρθρο 82), του 1911 (άρθρο 81) και του 1952 (άρθρο 81) η χάρη απονεμόταν με συγκατάθεση της Βουλής. Αντίστοιχη διάταξη περιελάμβαναν και τα Συντάγματα του 1925 (άρθρο 90 εδάφιο γ΄) και του 1927 (άρθρο 93 εδάφιο γ΄) για τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας. Τα δικτατορικά Συντάγματα του 1968 και του 1973 (άρθρο 52 παρ. 2) περιείχαν επίσης όμοια διάταξη.
- 9 Σχετικά με τη χορήγηση αμνηστίας, θεσμός ο οποίος αξιοποιήθηκε από την αθηναϊκή πολιτεία κατά την αρχαιότητα⁶, ήδη το Ηγεμονικό Σύνταγμα του 1832 όριζε ότι «ο Ηγεμών έχει την εξουσίαν να συγκατανεύει εις συγχωρήσεις και αμνηστίας κοινάς, όταν αι περιστάσεις απαιτώσι τούτο προς σωτηρίαν του έθνους» (άρθρο 244). Αλλά και πριν από τη συνταγματική καθιέρωση της αμνηστίας, ο θεσμός είχε αξιοποιηθεί, όπως αποδεικνύει η αμνηστία που χορηγήθηκε στον Κολοκοτρώνη και τους οπα-

⁴ Άρθρα 103 και 11 του βελγικού Συντάγματος και άρθρο 142 παρ. 5 του αυστριακού Συντάγματος.

⁵ «That no Pardon under the Great Seal of England be pleadable to an Impeachment by the Commons in Parliament».

⁶ Κ. Γεωργόπουλος, *Η χάρις και η αμνηστία*, 1934, σελ. 14-16. Χ. Τούση, *Ο θεσμός της αμνηστίας*, ΕΕΝ 1975, σελ. 739-740.

δούς του στις 18/30 Μαΐου 1825⁷. Το ίδιο συνέβη και κατά την περίοδο της απόλυτης μοναρχίας επί Όθωνα⁸.

Το Σύνταγμα του 1844 (άρθρο 32) προέβλεπε τη χορήγηση αμνηστίας από τον Βασιλέα «επί τη ευθύνη ολοκλήρου του Υπουργείου» για κάθε είδους έγκλημα. Στο Σύνταγμα του 1864 (άρθρο 39) η χορήγηση αμνηστίας περιορίστηκε στα πολιτικά εγκλήματα⁹, περιορισμός που παρέμεινε έκτοτε αναλλοίωτος στα Συντάγματα του 1911 (άρθρο 39), του 1925 (άρθρο 81), του 1927 (άρθρο 84) και του 1952 (άρθρο 39). Το Σύνταγμα του 1927 απαγόρευε μάλιστα ρητά τη χορήγηση αμνηστίας για κοινά εγκλήματα, ακόμα και με νόμο (άρθρο 84 εδάφιο γ)¹⁰. Τα δικτατορικά Συντάγματα του 1968 (άρθρο 52 παρ. 3) και του 1973 (άρθρο 52 παρ. 3) όριζαν ότι ο Ανώτατος Άρχοντας παρέχει αμνηστία μόνο για πολιτικά εγκλήματα, με διάταγμα (βασιλικό ή προεδρικό, αντιστοίχως) που εκδιδόταν με πρόταση του Υπουργικού Συμβουλίου, ενώ στην επόμενη παράγραφο του άρθρου διευκρινιζόταν ότι απαγορευόταν η παροχή αμνηστίας για κοινά εγκλήματα, ακόμα και με νόμο. Δυνάμει των παραπάνω διατάξεων εκδόθηκαν πολυάριθμα αμνηστευτικά διατάγματα, αλλά και νόμοι, τόσο κατά την περίοδο 1844-1864¹¹ όσο και στη συνέχεια¹². Στο Σύνταγμα του 1975, το αρχικό κείμενο του άρθρου 47, ακολουθώντας τη διατύπωση του άρθρου 52 των δικτατορικών Συνταγμάτων, συνένωσε τις διατάξεις περί χάρης και αμνηστίας. Σε σχέση ειδικότερα με το άρθρο 52 του δικτατορικού Συντάγματος

⁷ Χ. Τούση, *Ο θεσμός της αμνηστίας*, ό.π., σελ. 741.

⁸ Κ. Γεωργόπουλος, *Η χάρις και η αμνηστία*, ό.π., σελ. 114.

⁹ Ο Αλιβιζάτος κάνει λόγο για «ελληνική πρωτοτυπία», που απέβλεπε στο να περιορισθεί η πρακτική της αμνηστευσης των εκάστοτε «ημετέρων» από την κυβέρνηση. Ν. Αλιβιζάτος, «Η ιδιότυπη μεταχείριση ενός "ανύπαρκτου" είδους: ο πολιτικός εγκληματίας στα ελληνικά Συντάγματα», σε *Δημοκρατία, ελευθερία, ασφάλεια. Τιμητικός Τόμος για τον Ιωάννη Μανωλεδάκη*, 2005, σελ. 215.

¹⁰ Για τις καταχρήσεις ιδίως της περιόδου 1920-1926, που οδήγησαν σε αυτή την απαγόρευση βλ. Κ. Γεωργόπουλο, *Η χάρις και η αμνηστία*, ό.π., σελ. 127 και 131-135. Δυνάμει του άρθρου 84 του Συντάγματος του 1927 και της συγκεκριμένης διάταξης, ο ΑΠ έκρινε αντισυνταγματική την αμνηστευση, με το άρθρο 2 του ν. 3810/1929, των εκλογικών παραβάσεων που είχαν λάβει χώρα κατά τις εκλογές της 19^{ης} Αυγούστου 1928 (ΑΠ 779/1929, όπως παραπέμπεται από τον Β. Παπαναστασίου, *Αμνηστία και ειδική παραγραφή*, ΠοινΧρ 1983, σελ. 435).

¹¹ Βλ. Κ. Γεωργόπουλο, *Η χάρις και η αμνηστία*, ό.π., σελ. 115-116.

¹² Ενδεικτικά, μπορεί να αναφερθεί ο ν. 2178/1920 Περί χορηγήσεως αμνηστείας, το π.δ. της 20^{ης} Νοεμβρίου 1933 Περί αμνηστείας, που εκδόθηκε δυνάμει του άρθρου 84 του Συντάγματος του 1927, ο α.ν. 1 της 1^{ης} Δεκεμβρίου 1935 Περί παροχής αμνηστείας εις μη όντας αξιωματικούς, υπαξιωματικούς κ.λπ. καταδικασθέντας ως μετάσχοντας οπωσδήποτε ή ενεχομένους εις το κίνημα της 1^{ης} Μαρτίου 1935, το ν.δ. 3437/1955 Περί αμνηστεύσεως και παραγραφής αδικημάτων τινών και άλλων τινών διατάξεων, καθώς και το π.δ. 519/1974 Περί χορηγήσεως αμνηστίας, που εκδόθηκε δυνάμει του άρθρου 52 παρ. 3 του δικτατορικού Συντάγματος του 1973.

του 1973, προσέθεσε απλώς στην παράγραφο 1 τη δυνατότητα άρσης των κάθε είδους ενόμων συνεπειών ποινών που έχουν επιβληθεί και εκτιθεί¹³.

- 12 Κατά την αναθεώρηση του 1986, στο πλαίσιο του περιορισμού των (υπερ)εξουσιών του Προέδρου της Δημοκρατίας και της κατάργησης ενός θεωρούμενου ως «μοναρχικού καταλοίπου»¹⁴, η παρ. 3 του άρθρου 47 τροποποιήθηκε. Έτσι, καταργήθηκε μία παραδοσιακή αρμοδιότητα του Ανώτατου Άρχοντα¹⁵ και η χώρα μας ακολούθησε το ηπειρωτικό πρότυπο του διαχωρισμού των φορέων άσκησης των αρμοδιοτήτων απονομής χάρης και χορήγησης αμνηστίας¹⁶. Υπό το ισχύον Σύνταγμα, η χορήγηση αμνηστίας για πολιτικά εγκλήματα δεν γίνεται με προεδρικό διάταγμα, μετά από πρόταση του Υπουργικού Συμβουλίου, αλλά με νόμο που ψηφίζεται από τα 3/5 των μελών της Βουλής, δηλαδή με αυξημένη πλειοψηφία. Η διάταξη, παρότι πλέον δεν σχετίζεται με τις αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας, παρέμεινε στο άρθρο 47 και στο κεφάλαιο περί Προέδρου της Δημοκρατίας¹⁷. Επιπλέον, μετά την αναθεώρηση του 1986 και την ανάθεση της αρμοδιότητας χορήγησης αμνηστίας αποκλειστικά στη Βουλή, η διάταξη της παρ. 4 είναι περιττή¹⁸.
- 13 Δεν είναι σαφής η φύση της αρμοδιότητας του Ανώτατου Άρχοντα να απονέμει χάρη ή να αίρει τις έννομες συνέπειες των ποινών. Από άλλους συγγραφείς

¹³ Α. Ράικος, *Γενική Πολιτειολογία και Συνταγματικό Δίκαιο*, τομ. ΙΙ, 5η έκδοση, 2018, σελ. 77 (υποσημείωση 42).

¹⁴ Η πρόταση αναθεώρησης του Συντάγματος περιείχε την ακόλουθη αιτιολογία: «Σύμφωνα με την ισχύουσα διάταξη του άρθρου 47 παρ. 3 και την καθιερωμένη ερμηνεία της, αμνηστία σε πολιτικά εγκλήματα παρέχεται από τον αρχηγό του Κράτους. Πρόκειται για μια προνομία - κατάλοιπο των μοναρχικών πολιτευμάτων, που εμπλέκει τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας σε καθαρά πολιτικές επιλογές. Γι' αυτό και σε πολλά σύγχρονα Συντάγματα η αρμοδιότητα αυτή έχει αποδοθεί στο Κοινοβούλιο. Με την προτεινόμενη αναθεώρηση η αρμοδιότητα παροχής αμνηστίας δίδεται στη Βουλή, που αποφασίζει με αυξημένη πλειοψηφία, ώστε να αναλαμβάνουν την ευθύνη για ένα τόσο σοβαρό ζήτημα περισσότερο από ένα κόμμα» (Α. Ράικος, *Γενική Πολιτειολογία και Συνταγματικό Δίκαιο ΙΙ*, ό.π., σελ. 74, υποσημείωση 36).

¹⁵ *Ibidem*, σελ. 74.

¹⁶ Α. Παντελής, *Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου*, 5η έκδοση, 2020, σελ. 467.

¹⁷ Φ. Σπυρόπουλος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, 2η έκδοση, 2020, σελ. 262.

¹⁸ Α. Ράικος, *Γενική Πολιτειολογία και Συνταγματικό Δίκαιο ΙΙ*, ό.π., σελ. 74· Α. Παντελής, *Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου*, ό.π., σελ. 469. Υπό το καθεστώς των προϋποχύντων Συνταγμάτων του 1864, 1911, 1925 και 1952, όσο δηλαδή η αρμοδιότητα χορήγησης αμνηστίας για πολιτικά εγκλήματα παρέμενε στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και δεν υπήρχε ρητή απαγόρευση χορήγησης αμνηστίας για κοινά εγκλήματα (όπως στο Σύνταγμα του 1927), γινόταν δεκτό ότι αμνηστία γι' αυτά τα εγκλήματα μπορούσε να χορηγηθεί με νόμο βάσει του τεκμηρίου αρμοδιότητας υπέρ της νομοθετικής εξουσίας (Ν. Ν. Σαρίπολος, *Σύστημα του συνταγματικού δικαίου*, τομ. Β΄, 4η εκδ., 1923, σελ. 534 επ.).

συγκαταλέγεται στις δικαστικές αρμοδιότητες¹⁹, ενώ από άλλους στις νομοθετικές²⁰. Ωστόσο, έχει διατυπωθεί και η άποψη ότι πρόκειται για *sui generis* πράξη²¹. Ορθότερη φαίνεται η άποψη, σύμφωνα με την οποία η χάρη αποτελεί μικτή πράξη που βρίσκεται στο μεταίχμιο μεταξύ εκτελεστικής και δικαστικής εξουσίας²², καθώς είναι μεν πράξη της εκτελεστικής εξουσίας, που επιδρά στο στάδιο της εκτέλεσης της ποινής, έχει όμως ταυτόχρονα ως αποτέλεσμα την αδρανοποίηση της βασικής συνέπειας της δικαστικής απόφασης, χωρίς πάντως να καταργεί την ίδια. Εφόσον χαρακτηριστεί ως δικαστική αρμοδιότητα, συνιστά παρέκκλιση από την αρχή της διάκρισης των εξουσιών (άρθρο 26 Σ.), ενώ διέπεται, σε κάθε περίπτωση, από τον θεμελιώδη κανόνα της προσυπογραφής (άρθρο 35 Σ.). Το άρθρο 47 παρ. 2 Σ., που προβλέπει την απονομή χάρης σε καταδικασθέντα Υπουργό, συνδέεται επιπλέον με το άρθρο 86 Σ.

II. ΚΟΙΝΟ ΔΙΚΑΙΟ, ΥΠΕΡΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΣΤΙΚΟ

Οι διατάξεις του άρθρου 47 Σ. αφορούν τη ρύθμιση οργανωτικών ζητημάτων της ελληνικής πολιτείας και εξ αυτού του λόγου το ενωσιακό ή το διεθνές δίκαιο δεν τυχάνει εδώ εφαρμογής. 14

Ο εφαρμοστικός του άρθρου 47 παρ. 1 Σ. νόμος είναι το ν.δ. 68/1968, όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα, για τη συγκρότηση Συμβουλίου Χαρίτων και τη διαδικασία ενώπιόν του²³. 15

¹⁹ Δ. Τσάτσος, *Συνταγματικό Δίκαιο, Οργάνωση και Λειτουργία της Πολιτείας*, Β΄ Τόμος, 1993, σελ. 353· Ε. Βενιζέλος, *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*, 2η έκδοση, 2021, σελ. 572-573· Κ. Μαυριάς, *Συνταγματικό Δίκαιο*, 6η έκδοση, 2021, σελ. 420.

²⁰ Κ. Χρυσόγονος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, 3η έκδοση, 2022, σελ. 714· Α. Ράικος, *Γενική Πολιτειολογία και Συνταγματικό Δίκαιο II*, ό.π., σελ. 75· Σ.-Ι. Κουτνατζής, «Άρθρο 47», σε Φ. Σπυρόπουλος/Ξ. Κοντιάδης/Χ. Ανθόπουλος/Γ. Γεραπετρίτης, *Σύνταγμα: κατ' άρθρον ερμηνεία*, 2017, σελ. 939.

²¹ Ν. Ν. Σαρίπολος, *Σύστημα του συνταγματικού δικαίου*, ό.π., σελ. 522-524· Κ. Γεωργόπουλος, *Η χάρη και η αμνηστία*, ό.π., σελ. 37.

²² Σ. Νικολάου, *Ο θεσμός της χάριτος εις το σύγχρονον δίκαιον*, ό.π., σελ. 419.

²³ Συμβούλιο με γνωμοδοτική αρμοδιότητα επί αιτήσεων απονομής χάρης ιδρύθηκε το πρώτον με το άρθρο 4 του ν. 3957/1911 περί οργανισμού της κεντρικής υπηρεσίας του Υπουργείου Δικαιοσύνης, το οποίο γνωμοδοτούσε υποχρεωτικά (άρθρο 5). Υπό το καθεστώς του Συντάγματος του 1927, ψηφίστηκε ο εφαρμοστικός του άρθρου 84 νόμος 3861/1929 περί απονομής χάρης σε καταδίκους και εκτελέσεως θανατικής ποινής, ο οποίος περιελάμβανε την ίδρυση Συμβουλίου Χαρίτων και καθόριζε πληρέστερα τη διαδικασία απονομής χάρης. Προέβλεπε μάλιστα ότι η γνώμη του Συμβουλίου ήταν σύμφωνη, με εξαίρεση τα πολιτικά και κοινωνικά εγκλήματα και τη θανατική ποινή (άρθρο 6).

- 16 Σύμφωνα με το άρθρο 1 παρ. 1 του ως άνω ν.δ. «στο Υπουργείο Δικαιοσύνης λειτουργεί Συμβούλιο Χαρίτων, το οποίο έχει γνωμοδοτική αρμοδιότητα, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 47 παράγραφος 1 του Συντάγματος, περί απονομής χάριτος σε καταδικασθέντες και της μετατροπής ή του μετριασμού των ποινών που επιβλήθηκαν από τα δικαστήρια».
- 17 Στις παρ. 2 έως 6 του άρθρου 1 ορίζονται τα σχετικά με τη συγκρότηση, τη σύνθεση και τη λειτουργία του Συμβουλίου, του οποίου τα μέλη πρέπει εκ του Συντάγματος να είναι κατά πλειοψηφία δικαστές. Ειδικότερα, το Συμβούλιο Χαρίτων συγκροτείται, με απόφαση του Υπουργού Δικαιοσύνης και θητεία δύο ετών, από τον Γενικό Γραμματέα Δικαιοσύνης και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων ως Πρόεδρο, από έναν Πρόεδρο εφετών, από τρεις εφέτες και από δύο υπαλλήλους, οι οποίοι προΐστανται Γενικής Διεύθυνσης ή Διεύθυνσης του Υπουργείου Δικαιοσύνης (άρθρο 1 παρ. 2). Στο Συμβούλιο καθήκοντα (υπηρεσιακού) εισηγητή, χωρίς δικαίωμα ψήφου, εκτελεί ο Προϊστάμενος του Τμήματος Ποινικού Μητρώου και Απονομής Χάριτος του Υπουργείου Δικαιοσύνης (άρθρο 1 παρ. 5). Το Συμβούλιο βρίσκεται σε απαρτία, εφόσον είναι παρόντα πέντε τουλάχιστον μέλη του, εκ των οποίων τα τρία δικαστές. Συνεδριάζει νομίμως, εφόσον τα παρόντα εκ των δικαστών μέλη του είναι περισσότερα των διοικητικών. Οι γνωμοδοτήσεις του Συμβουλίου λαμβάνονται κατά πλειοψηφία, ενώ σε περίπτωση ισοψηφίας υπερिσχύει η γνώμη υπέρ της οποίας ψήφισε ο Πρόεδρός του (άρθρο 1 παρ. 6).
- 18 Η διαδικασία, όπως ορίζεται στο άρθρο 2 του νόμου, εκκινεί με πρωτοβουλία του καταδικασθέντος αμετακλήτως, ο οποίος (ο ίδιος ή δια του πληρεξουσίου δικηγόρου του) υποβάλλει αίτηση ενώπιον του αρμόδιου Τμήματος του Υπουργείου Δικαιοσύνης (Τμήμα Ποινικού Μητρώου και Απονομής Χάριτος) ή ενώπιον του Διευθυντή των φυλακών, αν εκτίει ακόμα την ποινή του, περιγράφοντας το αίτημά του κατά τρόπο συγκεκριμένο. Εφόσον αποδεικνύει οικονομική δυσπραγία, μπορεί να απαλλαγεί, μετά από ειδικώς αιτιολογημένη κρίση του Συμβουλίου, από την υποχρέωση καταβολής του σχετικού παραβόλου (άρθρο 2 παρ. 1).
- 19 Το άρθρο 3 του ν.δ./τος 68/1968 ορίζει την εξαιρετική εκείνη περίπτωση κατά την οποία «ο Υπουργός Δικαιοσύνης δύναται, κατά πάσαν περίπτωση, οίκοθεν και άνευ αιτήσεως του καταδικασθέντος, να προκαλέσει την διαδικασίαν απονομής χάριτος». Μάλιστα, σύμφωνα με το άρθρο 2 παρ. 6 του ν.δ. 68/1968, ακόμη και όταν υπάρχει αίτηση, η διαδικασία, τα δικαιολογητικά και οι γνωμοδοτήσεις πριν από την εισαγωγή της αίτησης στο Συμβούλιο Χαρίτων δύναται να παραλειφθούν κατά την κρίση του Υπουργού Δικαιοσύνης, με αποτέλεσμα η αίτηση να μπορεί να εισαχθεί απευθείας από τον Υπουργό στο Συμβούλιο.

Επόμενο στάδιο είναι η υποβολή σχετικού φακέλου ενώπιον του Συμβουλίου Χαρίτων. Πριν από την εισαγωγή της υπόθεσης στο Συμβούλιο Χαρίτων συντάσσονται δύο γνωμοδοτήσεις, οι οποίες διαβιβάζονται σε αυτό με τον φάκελο του αιτούντος. Κατά πρώτον, επί του αιτήματος απονομής χάρης γνωμοδοτεί ο κατηγορήσας Εισαγγελέας²⁴. Κατά δεύτερον, ο Υπηρεσιακός Εισηγητής, ήτοι ο Προϊστάμενος του Τμήματος Ποινικού Μητρώου και Απονομής Χάριτος του Υπουργείου Δικαιοσύνης, συντάσσει έκθεση επί της προσωπικότητας του αιτούντος, στην οποία διατυπώνει και τη γνώμη του για την αποδοχή ή μη της αίτησης χάρης (άρθρο 4 παρ. 1). Κατόπιν των ανωτέρω, η υπόθεση εισάγεται από τον Υπηρεσιακό Εισηγητή στο Συμβούλιο Χαρίτων και ο Πρόεδρος του Συμβουλίου ορίζει Ειδικό Εισηγητή (συνήθως δικαστή) που μελετά την υπόθεση και υποβάλλει την αιτιολογημένη γνώμη του, τόσο εγγράφως όσο και προφορικώς, κατά τη συνεδρίαση του Συμβουλίου (άρθρο 4 παρ. 2).

Το Συμβούλιο Χαρίτων διατυπώνει θετική ή αρνητική έγγραφη γνώμη προς τον Υπουργό Δικαιοσύνης (άρθρο 6). Σύμφωνα με τα άρθρα 2 παρ. 4 και 4 παρ. 3 του ν.δ. 68/1968, το Συμβούλιο διατυπώνει κρίση επί του παραδεκτού της αίτησης απονομής χάρης και τηρεί πρακτικά στα οποία καταχωρίζεται και η γνώμη των τυχόν μειοψηφούντων μελών. Ακολούθως, ο Υπουργός Δικαιοσύνης διατυπώνει αυτοτελώς πρόταση προς τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας.

III. ΕΦΑΡΜΟΣΤΙΚΟΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΙ ΘΕΣΜΟΙ, ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΕΞΩΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ

Δεν υπάρχουν κανονιστικά διατάγματα ή άλλες πράξεις που να εμπίπτουν στο πεδίο του άρθρου 47 Σ.

Το π.δ. 266/2004 περί επαναφοράς στην υπηρεσία μετά την απονομή χάριτος είχε ρυθμίσει προσωρινά τη διαδικασία επαναφοράς δημοσίου υπαλλήλου στην υπηρεσία μετά την άρση των εννόμων συνεπειών της καταδίκης του, σύμφωνα με το άρθρο 47 παρ. 1 Σ. Σύμφωνα με το άρθρο 5 του π.δ., ο υπάλληλος που είχε εκπέσει της υπηρεσίας του μπορούσε μέσα σε αποκλειστική προθεσμία έξι μηνών από τη δημοσίευση του διατάγματος να υποβάλει αίτηση και να επανέλθει σε αυτή.

Το άρθρο 150 του ισχύοντος Κώδικα Κατάστασης Δημοσίων Πολιτικών Διοικητικών

²⁴ Αν ο αιτών έχει καταδικαστεί με περισσότερες από μία αμετάκλητες καταδικαστικές αποφάσεις για διαφορετικές αξιόποινες πράξεις από διαφορετικά δικαστήρια, αρμόδιοι για να γνωμοδοτήσουν είναι ο εισαγγελέας του δικαστηρίου που επέβαλε τη βαρύτερη ποινή ή, αν πρόκειται για ομοειδείς ποινές, ο εισαγγελέας του δικαστηρίου που επέβαλε την ποινή μεγαλύτερης διάρκειας, καθώς και ο εισαγγελέας του δικαστηρίου που εξέδωσε τη νεότερη απόφαση (άρθρο 2 παρ. 4).

Υπαλλήλων και Υπαλλήλων ΝΠΔΔ (ν. 3528/2007) προβλέπει πλέον ρητά ότι «υπάλληλος που εξέπεσε, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 149 του παρόντος, επανέρχεται στην υπηρεσία από την οποία εξέπεσε, μετά από έκδοση προεδρικού διατάγματος κατά το άρθρο 47 παρ. 1 του Συντάγματος, το οποίο αίρει τις συνέπειες της ποινής». Αντίστοιχη διάταξη περιέχει και το άρθρο 154 του Κώδικα Κατάστασης Δημοτικών και Κοινοτικών Υπαλλήλων (ν. 3584/2007).

IV. Η ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ, ΤΑ ΕΝΔΙΚΑ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ ΚΑΙ Η ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

α) Απονομή χάρης και άρση εννόμων συνεπειών των ποινών

- 25 Η απονομή χάρης ή η απόρριψη σχετικού αιτήματος αποτελεί «κυβερνητική πράξη», η οποία δεν προσβάλλεται δικαστικά (ΣτΕ Ολ 23-25/1945, 2161-2163/1946), με το σκεπτικό ότι οι ανωτέρω πράξεις υπαγορεύονται υπό ελατηρίων γενικωτέρας κρατικής σκοπιμότητας²⁵.
- 26 Τη νομολογία τόσο των πολιτικών όσο και των διοικητικών δικαστηρίων έχουν απασχολήσει ιδίως ζητήματα σχετικά με την άρση εννόμων συνεπειών της καταδίκης, που αποτελεί εξάλλου τον συνήθη στην πράξη λόγο εφαρμογής του άρθρου 47 παρ. 1 Σ.
- 27 Κατά πάγια νομολογία, η απονομή χάρης δεν θίγει τον πυρήνα της καταδικαστικής απόφασης, υπό την έννοια ότι δεν την εξαφανίζει, αλλά καταργεί, μετατρέπει ή μετριάζει την ποινή ή αίρει τις συνέπειές της για το μέλλον²⁶.
- 28 Η άρση των εννόμων συνεπειών της καταδίκης περιλαμβάνει μία σειρά από ευνοϊκά για τον καταδικασθέντα μέτρα. Έτσι, με την έκδοση σχετικού διατάγματος, δημόσιος υπάλληλος, που εξέπεσε αυτοδικαίως, δικαιούται να επανέλθει στην υπηρεσία του, χωρίς να υφίσταται πλέον κανένα κώλυμα για τον επαναδιορισμό του στην θέση από την οποία εξέπεσε, εφόσον βεβαίως συντρέχουν και οι εκ της οικείας νομοθεσίας προβλεπόμενες προϋποθέσεις (ΣτΕ 2588/2004), δικηγόρος που έχασε τη δικηγορική του ιδιότητα, συνεπεία ποινικής καταδίκης, δεν την ανακτά αυτοδικαίως, αλλά έχει το

²⁵ Κ. Γεωργόπουλος, «Το προσβλητό των πράξεων απονομής ή μη χάριτος ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας», σε *Μελέται Συνταγματικού Δικαίου*, 1965, σελ. 85. Ο συγγραφέας βέβαια ασκεί κριτική στον χαρακτηρισμό της απονομής χάρης ως κυβερνητικής πράξης.

²⁶ ΣτΕ 2222/2021, 3189/2013, Ολ 1008/2007, 2164/2004, 2938/2003, 2588/2004, Ολ 866/1988: «η... απονεμηθείσα χάρη δεν επιφέρει την εξαφάνιση της καταδίκης, υπό την έννοια να θεωρούνται και τα ήδη - συνεπεία αυτής - χωρήσαντα αποτελέσματα ως μηδέποτα λαβόντα χώρα, αλλά, απλώς αίρει για το μέλλον τις - συνεπεία της καταδίκης - επελθούσες στερήσεις και ανικανότητες». Ομοίως, η ΟΛΑΠ 4/2003: «Για την ταυτότητα του νομικού λόγου, η χάρη που δίδεται προς άρση αποκλειστικώς των συνεπειών της ποινής που έχει εκτιθεί, είτε αυτές είχαν απαγγελθεί με την καταδικαστική απόφαση είτε επήλθαν με βάση άλλες ειδικές διατάξεις εξαιτίας της καταδίκης, αφορά μόνο το μέλλον...».

δικαίωμα να ζητήσει τον επαναδιορισμό του (ΣτΕ 2717/1983) και στρατιωτικός, που στερήθηκε τον βαθμό του και αποπέμφθηκε από το σώμα των αξιωματικών, επανέρχεται στην υπηρεσία (Ολ ΣτΕ 100/2008²⁷).

Κατά την ερμηνεία του άρθρου 47 παρ. 1 Σ. και ειδικότερα του ζητήματος του επανό- 29
δου στην υπηρεσία, παρατηρείται διάσταση της νομολογίας μεταξύ των πολιτικών και των διοικητικών δικαστηρίων. Ειδικότερα, ο Άρειος Πάγος δέχεται ότι η έκδοση του διατάγματος άρσης των εννόμων συνεπειών της ποινής δεν έχει ως αποτέλεσμα να «αναβιώνει [...] η, λόγω της εντεύθεν επελθούσας εκπτώσεως, καταλυθείσα εργασιακή σχέση ούτε δημιουργείται υποχρέωση επανασυστάσεώς της για το μέλλον» (Ολ ΑΠ 4/2003 με μειοψηφία 5 μελών). Η προσέγγιση αυτή έχει επικριθεί, επειδή συρρικνώνει την κανονιστική σημασία του άρθρου 47 παρ. 1²⁸, παρότι εφαρμόζει πιστά την πάγια νομολογιακή θέση των πολιτικών και διοικητικών δικαστηρίων ότι το διάταγμα αίρει τις συνέπειές της ποινής για το μέλλον.

Αντιθέτως, το ΣτΕ δέχεται ότι «το Σύνταγμα παρέχει ευθέως, με τη διάταξη αυτή, 30
στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας την εξουσία να αίρει με διάταγμά του, που εκδίδεται μετά από πρόταση του Υπουργού Δικαιοσύνης και γνώμη του προβλεπόμενου από αυτή συμβουλίου, τις πάσης φύσεως συνέπειες από καταγνωσθείσα ποινή, χωρίς να εξαρτά την εξουσία αυτή του Προέδρου της Δημοκρατίας να απονέμει χάρη από τη συνδρομή και άλλων προσθέτων προϋποθέσεων. Επομένως, ο κοινός νομοθέτης δεν δύναται να εξαρτήσει την άσκηση της παρεχόμενης ευθέως από το Σύνταγμα στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας αρμοδιότητας να απονέμει χάρη, με τις προαναφερθείσες νόμιμες συνέπειες, από τη συνδρομή και άλλων, πρόσθετων, προϋποθέσεων, πέραν δηλαδή των ως άνω ρητώς προβλεπομένων από τη διάταξη αυτή του Συντάγματος, και να καταστήσει με τον τρόπο αυτό ανενεργό την αρμοδιότητα αυτή του Προέδρου της Δημοκρατίας, σε περίπτωση μη συνδρομής και των τασσόμενων από αυτόν (κοινό νομοθέτη) πρόσθετων προϋποθέσεων. Δεν δύναται, ως εκ τούτου, ο κοινός νομοθέτης να εξαρτήσει την άσκηση της σχετικής αρμοδιότητας του Προέδρου της Δημοκρατίας, μετά των εντεύθεν νομίμων συνεπειών αυτής, και από άλλες πρόσθετες προϋποθέσεις, όπως είναι η προηγούμενη έκδοση κανονιστικού διατάγματος, με το οποίο θα καθορίζονται οι ειδικότερες προϋποθέσεις και η διαδικασία επαναφοράς στην υπηρεσία

²⁷ Με την απόφαση αυτή κρίθηκε ως αντίθετο στο άρθρο 47 παρ. 1 Σ. το άρθρο 6 παρ. 2 περ. α του ν.δ. 1400/1973, με το οποίο ορίζεται ότι «ο στερηθείς του βαθμού του αξιωματικός [...] ουδέποτε ανακάτ' αυτόν, ουδ' εν περιπτώσει απονομής χάριτος, έστω και αν αύτη απενεμήθη μετ' άρσεως των συνεπειών και των στερήσεων».

²⁸ Σ.-Ι. Κουτνατζής, «Άρθρο 47», ό.π., σελ. 941.

των υπαλλήλων που εξέπεσαν λόγω αμετάκλητης ποινικής καταδίκης» (ΣτΕ 15/2020). Εξίσου, έχει κριθεί από την Ολομέλεια ότι «η ανάκτηση [...] από τον καταδικασθέντα, μετά την αποκατάσταση αυτή, των δικαιωμάτων του κατ' εφαρμογή της επί μέρους νομοθεσίας επέρχεται ασχέτως αν στην νομοθεσία αυτή υπάρχει αντίστοιχη θετική ή αρνητική ρύθμιση. Επομένως, διάταξη νόμου, με την οποία αποκλείεται η επάνοδος στην υπηρεσία υπαλλήλου που απολύθηκε, συνεπεία καταδίκης, ακόμη και αν ήρθαν με Π. Διάταγμα οι συνέπειές της, δεν μπορεί να εφαρμοσθεί, ως αντικειμένη στο Σύνταγμα» (Ολ ΣτΕ 100/2008).

- 31 Ωστόσο, ό,τι ισχύει για την επάνοδο στην υπηρεσία δεν ισχύει και για την αναδρομική άρση κωλύματος διορισμού. Στη ΣτΕ 2222/2021 έγινε επ' αυτού δεκτό ότι «το συνεπεία υφιστάμενης καταδίκης κατά το στάδιο υποβολής υποψηφιοτήτων κώλυμα προσλήψεως δεν έρχεται σε αντίθεση προς το άρθρο 47 παράγραφος 1 του Συντάγματος σε περίπτωση μεταγενέστερης σχετικής απονομής χάριτος με προεδρικό διάταγμα. Και τούτο διότι, σύμφωνα με τα προεκτιθέμενα, η απονομή χάριτος από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, με άρση των κατά νόμο συνεπειών της ποινικής καταδίκης προκειμένου αυτή να μην αποτελεί κώλυμα προσλήψεως, δεν έχει ως αποτέλεσμα να θεωρούνται ως μηδέποτε λαβόντα χώραν τα ήδη χωρήσαντα αποτελέσματα συνεπεία αυτής, όπως αυτά προσδιορίζονται κατά περίπτωση από τον νόμο, αλλά έχει ως συνέπεια την εφεξής άρση της κατά νόμο συνέπειας της υπάρξεως κωλύματος προσλήψεως στην υπηρεσία ως εκ της ποινικής καταδίκης».
- 32 Με την έκδοση διατάγματος άρσης των εννόμων συνεπειών της, η καταδίκη καθαυτή δεν μπορεί να ληφθεί υπόψη, αλλά τα πραγματικά γεγονότα στα οποία στηρίχτηκε μπορούν να ληφθούν υπόψη μεταγενεστέρως. Όπως έκρινε η Ολ ΣτΕ 866/1988, «ναι μεν για τον εφεξής χρόνο, το γεγονός της καταδίκης καθ' εαυτό δεν μπορεί να ληφθεί υπ' όψη, ως δυσμενές στοιχείο κρίσεως ορισμένου υπαλλήλου κατά την κρίση του προς προαγωγή, δύναται όμως κατά την κρίση του αυτή να ληφθούν υπ' όψη και να συνεκτιμηθούν, ως αναγκαία για το χαρακτηρισμό του κρινόμενου ως προακτέου στοιχεία, τα πραγματικά περιστατικά τα οποία εστήριξαν την καταδίκη και μαρτυρούν, ως εκ της αντικειμενικής τους υποστάσεως, των συνθηκών υπό τις οποίες έλαβαν χώρα και του βαθμού υπαιτιότητας του καταδικασθέντος, την έλλειψη ορισμένου ή ορισμένων ουσιαστικών προσόντων τα οποία κατά νόμο είναι απαραίτητα για τον χαρακτηρισμό του ως προακτέου (κατ' εκλογήν ή κατ' αρχαιότητα)».
- 33 Τέλος, ζήτημα προκύπτει από την εφαρμογή του άρθρου 573 ΚΠΔ, με το οποίο θεσπίζονται οι περιπτώσεις και η διαδικασία καταστροφής των δελτίων ποινικού μητρώου²⁹.

²⁹ Άρθρο 573 ΚΠΔ:

Τίθεται, εν προκειμένω, το ερώτημα εάν η καταστροφή του δελτίου ποινικού μητρώου και η συνεπαγόμενη απόλειψη εγγραφών καταδικαστικών αποφάσεων συνιστά λόγο άρσης των διαφόρων επαγγελματικών κωλυμάτων που προβλέπονται στη νομοθεσία και άρα καθιστά αλυσιτελή την άρση των εννόμων συνεπειών της καταδίκης βάσει του άρθρου 47 παρ. 1 Σ. Επί του κρίσιμου ζητήματος έχει λάβει θέση, εμμέσως, η νομολογία των διοικητικών δικαστηρίων. Όπως χαρακτηριστικά έχει κριθεί με τη ΔΕφΑΘ 1353/2018, η μεταγενέστερη έκδοση της διάταξης του Εισαγγελέα, με την οποία διαγράφεται η επίμαχη καταδίκη και καταστρέφεται το δελτίο ποινικού μητρώου, δεν θεραπεύει αναδρομικά την ύπαρξη κωλύματος διορισμού. Το ίδιο εξάλλου έχει γίνει δεκτό και σε περίπτωση άρσης των εννόμων συνεπειών της ποινής, σύμφωνα με τη

«1. Τα δελτία ποινικού μητρώου παύουν να ισχύουν και αποκλείεται η χρησιμοποίησή τους για οποιοδήποτε σκοπό στις ακόλουθες μόνο περιπτώσεις:

α) όταν το πρόσωπο το οποίο αφορά η εγγραφή πεθάνει ή συμπληρώσει το 80ο έτος της ηλικίας του, β) όταν η απόφαση, για την οποία έχει συνταχθεί δελτίο ποινικού μητρώου, ακυρωθεί με αμετάκλητη δικαστική απόφαση ή η πράξη αμνηστευθεί ή απονεμηθεί χάρη με ολική άρση των συνεπειών κατ' άρθρο 47 παρ. 2 του Συντάγματος, ή με ρητή διάταξη μεταγενέστερου νόμου, η πράξη παύει να είναι αξιόποινη ή για οιονδήποτε λόγο επέλθει οριστική παύση της ποινικής δίωξης,

γ) αν με την καταδικαστική απόφαση για την οποία έχει συνταχθεί δελτίο ποινικού μητρώου χορηγήθηκε αναστολή εκτέλεσης της ποινής, σύμφωνα με το άρθρο 99 ΠΚ, μετά την πάροδο πέντε ετών από τη λήξη του χρονικού διαστήματος της αναστολής, εφ' όσον η αναστολή δεν έχει αρθεί ή ανακληθεί,

δ) αν το δελτίο έχει συνταχθεί μετά από απόφαση που επιβάλλει σε ανήλικο ποινή περιορισμού σε σωφρονιστικό κατάστημα, πέντε έτη μετά την απότιση της ποινής με οποιοδήποτε τρόπο, εφόσον ο ελάχιστος χρόνος περιορισμού που έχει επιβληθεί δεν υπερβαίνει το έτος, και οκτώ έτη αν υπερβαίνει το έτος, εκτός αν στο διάστημα αυτό επέλθει νέα καταδίκη. Σε περίπτωση απόλυσης υπό όρους από το σωφρονιστικό κατάστημα, η πιο πάνω πενταετία ή οκταετία αρχίζει από τη συμπλήρωση του χρόνου δοκιμασίας,

ε) αν με την καταδικαστική απόφαση επιβλήθηκε χρηματική ποινή ή παροχή κοινωφελούς εργασίας ή ποινή φυλάκισης μέχρι ένα μήνα, για αδίκημα εκ δόλου ή δύο μήνες για αδίκημα εξ αμελείας, μετά την πάροδο δέκα ετών από την απότιση της ποινής με οποιονδήποτε τρόπο, εφόσον ο υπαίτιος δεν έχει καταδικαστεί πάλι για κακούργημα ή πλημμέλημα.

2. Οι υπηρεσίες που τηρούν ποινικό μητρώο, προβαίνουν κάθε έξι μήνες σε εκκαθάρισή του από τα δελτία που παύουν να ισχύουν σύμφωνα με τις διατάξεις της προηγούμενης παραγράφου. Μετά την εξάμηνη περιοδική εκκαθάριση είτε καταστρέφονται τα ανίσχυρα δελτία είτε, στην περίπτωση εφαρμογής μηχανογραφικού συστήματος σύμφωνα με το άρθρο 568 παρ. 1 εδ. ε', διαγράφεται από τη μνήμη του ηλεκτρονικού υπολογιστή η ανίσχυρη εγγραφή.

3. Στις περιπτώσεις των εδ. α' έως και γ' της παρ. 1 τα δελτία ποινικού μητρώου καταστρέφονται αμέσως μόλις διαπιστωθεί η συνδρομή του σχετικού λόγου. Στις περιπτώσεις των εδ. δ' και ε' της ίδιας παραγράφου, τα δελτία ποινικού μητρώου καταστρέφονται κατά την πρώτη περιοδική εκκαθάριση μετά τη διαπίστωση της συνδρομής του σχετικού λόγου. Η καταστροφή διατάσσεται με πράξη του αρμόδιου εισαγγελέα».

διαδικασία του άρθρου 47 Σ. (ΔΕφΑθ 1698/2017). Ως προς το ζήτημα των εννόμων συνεπειών που αναπτύσσει, ωστόσο, ex nunc η καταστροφή των δελτίων ποινικού μητρώου, η νομολογία των διοικητικών εφετειών τάσσεται εμμέσως υπέρ της άποψης ότι η (έγκαιρη) καταστροφή των δελτίων συνιστά όντως λόγω άρσης του κωλύματος διορισμού. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι ΔΕφΑθ 3635/2015 και 1927/2015, «[ά]λλωστε, από τα στοιχεία του φακέλου, δεν προκύπτει καταστροφή του δελτίου ποινικού μητρώου του αιτούντος, κατ' άρθρο 578 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, κατά το μέρος που αφορά στις προαναφερθείσες ποινές που του επιβλήθηκαν με την προμνησθείσα απόφαση του Ποινικού Δικαστηρίου». Εξ αυτού του λόγου με την απόφαση απορρίπτονται οι ισχυρισμοί του αιτούντος, αφήνοντας a contrario να εννοηθεί ότι αν προέκυπτε η καταστροφή οι ισχυρισμοί θα γίνονταν δεκτοί.

- 34 Σε περίπτωση που γίνει δεκτό κάτι τέτοιο, ο ΚΠΔ εγκαθιδρύει επί της ουσίας μία παράλληλη (νομοθετική) διαδικασία άρσης των εννόμων συνεπειών των ποινών, η οποία παραμένει προς το παρόν περιορισμένη. Εντούτοις, εφόσον επεκταθεί, ενδέχεται να τεθεί ζήτημα παραβίασης του άρθρου 47 παρ. 1 Σ.

β) Αμνηστία και «κρυπτοαμνηστευτικοί» νόμοι

- 35 Κρίσιμη για τη χορήγηση αμνηστίας είναι η έννοια του πολιτικού εγκλήματος. Η νομολογία των δικαστηρίων, υιοθετώντας την αντικειμενική θεωρία περί πολιτικού εγκλήματος (βλ. Νγ), έχει δώσει τον εξής ορισμό: «Ως πολιτικό δε έγκλημα, κατά τις ανωτέρω διατάξεις, που ισχύουν στην Ελλάδα, νοείται το έγκλημα, που απευθύνεται αμέσως κατά της πολιτείας και τείνει στην ανατροπή ή αλλοίωση της «καθεστηκυίας» τάξεως, η οποία υπάρχει, σύμφωνα με το ισχύον πολίτευμα, και ως συναφές προς το πολιτικό έγκλημα θεωρείται εκείνο που τελεί σε τέτοια συνάφεια προς το πολιτικό έγκλημα, ώστε η προσβολή που επέρχεται σε κάποιο έννομο αγαθό, να έχει ως άμεσο αποτέλεσμα την παρασκευή των μέσων για τη διάπραξη πολιτικού εγκλήματος υπό την προεκτεθείσα έννοια, το οποίο και προϋποθέτει ως τελεσθέν. Συνεπώς, κάθε άλλο έγκλημα, το οποίο δεν έχει τέτοιο χαρακτήρα, δεν υπάγεται στην έννοια του πολιτικού εγκλήματος ή του συναφούς με αυτό, έστω και αν τελέσθηκε από δράστη με αφορμή τα πολιτικά του φρονήματα ή τις πολιτικές αρχές του ή προς τον σκοπό τέτοιων επιδιώξεων». (ΣυμβΑΠ 1576/1995).
- 36 Η νομολογία του Αρείου Πάγου έχει ασχοληθεί εκτενώς με ζητήματα αναδρομικής εξάλειψης του αξιοποιούν από τον νομοθέτη κρίνοντας τη συμβατότητά της με το άρθρο 47 παρ. 3 και 4 Σ. Ιδιαίτερη θέση καταλαμβάνουν οι νόμοι που θεσπίζουν ειδική παραγραφή ανατρέποντας εκ των υστέρων το αξιοποιούν μιας ολόκληρης κατηγορίας διαπραχθέντων εγκλημάτων. Εφόσον γίνει δεκτό ότι τέτοιοι νόμοι είναι πράγματι

«κρυπτοαμνηστευτικοί» και είναι απλώς «μεταμφιεσμένοι» ως νόμοι ειδικής παραγραφής³⁰, τότε παραβιάζεται το άρθρο 47 παρ. 3 και 4, σε συνδυασμό με το άρθρο 26 παρ. 3 Σ., καθώς πρόκειται για ανεπίτρεπτη επέμβαση της νομοθετικής εξουσίας στη δικαστική. Οι νόμοι αυτοί, ωστόσο, θεωρούνται, καταρχήν, παρά την ύπαρξη συχνά ισχυρής μειοψηφίας, συνταγματικοί από τον ΑΠ ως μέτρα κυβερνητικής αντεγκληματικής πολιτικής (ΟΛΑΠ 672/1982, ΟΛΑΠ 11/2001).

Ειδικότερα, η ΟΛΑΠ 12-13/2001, κρίνοντας τη συνταγματικότητα του άρθρου 25 του ν. 2721/1999, δέχτηκε, με ύπαρξη ισχυρής μειοψηφίας, τα εξής: «Εκτός από τη γενική παραγραφή του ΠοινΚ θεσπίζονται και επιμέρους παραγραφές, για συγκεκριμένα εγκλήματα ή για ορισμένες κατηγορίες εγκλημάτων, μακρύτερες ή συντομότερες της συνήθους παραγραφής (όπως για τα εγκλήματα του τύπου). Ενώ στη νομοθετική πρακτική γίνεται πολλές φορές χρήση του θεσμού της ειδικής παραγραφής που και αυτή αναγνωρίζεται ως θεσμός του ποινικού δικαίου (βλ. Ολ. ΑΠ 421/1964). Η εν λόγω παραγραφή θεσπίζεται όταν οι κοινωνικές περιστάσεις κατά την κρίση του νομοθέτη έχουν –στη συγκεκριμένη περίπτωση– αποδυναμώσει τους σκοπούς που θα εκπλήρωνε η επιβολή μιας ποινής. Το κοινό χαρακτηριστικό αμνηστίας και παραγραφής, η εξάλειψη δηλαδή του αξιοποίνου, αυτό και μόνο σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι οι δύο λόγοι αυτοί εξάλειψης του αξιοποίνου ταυτίζονται εννοιολογικά μεταξύ τους ή στη διαπίστωση ότι ο ένας αποτελεί «κεκαλυμμένη» έκφραση του άλλου. Αυτό όμως θα συνέβαινε αν η διαφορά μεταξύ των δύο θεσμών –σε μια συγκεκριμένη περίπτωση– υπήρχε μόνο στο όνομα ενώ θα διαπιστώνετο ταύτισή τους ως προς τη φύση και τις έννομες συνέπειες [...].

Από όλα τα πιο πάνω συνάγεται ότι είναι βασική η ειδοποιός διαφορά μεταξύ της αμνηστίας και της παραγραφής και εντοπίζεται στο ότι με την πρώτη εκμηδενίζεται αναδρομικά το έγκλημα με όλες τις συνέπειές του και η καταδίκη γι αυτό, ενώ με τη δεύτερη εξαλείφεται μόνο το αξιόποινο της πράξης. Η από μέρους του νομοθέτη επιλογή του ενός από τα δύο αυτά μέσα κυβερνητικής αντεγκληματικής πολιτικής, της αμνηστίας (μόνο επί των πολιτικών εγκλημάτων) ή της ειδικής παραγραφής (επί όλων γενικά των εγκλημάτων), εναπόκειται στην αποκλειστική του κρίση που βασίζεται στη στάθμιση στοιχείων μη νομικών, κυρίως πολιτικών, και δεν μπορεί να υπόκειται στον έλεγχο του δικαστή. Και βεβαίως ο τελευταίος έχει την εξουσία και την υποχρέωση να μη εφαρμόζει νόμο που το περιεχόμενό του είναι αντίθετο προς το Σύνταγμα (άρθρο 93 παρ. 4 του Συντάγματος). Δεν δύναται όμως να ελέγχει τις σκέψεις ή τα ελατήρια

³⁰ Ν. Ανδρουλάκης, *Αμνηστία, κρυπτοαμνηστία, «ειδική παραγραφή» και «αντεγκληματική πολιτική»*, ΠοινΧρ 1982, σελ. 591.

που οδήγησαν το νομοθέτη στην ψήφιση του νόμου. Ούτε μπορεί να αμφισβητεί την ειλικρίνεια του νομοθέτη, με το να δέχεται την άποψη ότι υπό τη συγκεκριμένη γραμματική διατύπωση ορισμένου νόμου υποκρύπτεται άλλου είδους ρύθμιση, και συγκεκριμένα ότι διάταξη νόμου που σαφώς θεσπίζει ειδική παραγραφή αξιόποινης πράξης και ομιλεί για εξάλειψη και μόνο του αξιοποίνου την οποία συνδέει με την πάροδο ορισμένου (του κατά την κρίση του νομοθέτη ενδεδειγμένου) χρόνου, συνιστά «κρυπτοαμνηστία» την οποία απαγορεύει το Σύνταγμα. Έτσι ο δικαστής θα υπερέβαινε τα όρια του ελέγχου της συνταγματικότητας του νόμου, που πραγματοποιείται με βάση το περιεχόμενό του και μόνο και με αποκλειστικά νομικά κριτήρια, και θα υποκαθιστούσε στο ρόλο του το νομοθέτη επεμβαίνοντας στην επιλογή του σκοπού που επιδιώκει με την ψήφιση ενός νόμου και των μέσων που για το σκοπό αυτό θεσπίζει και ελέγχοντας τη νομοθετική επιλογή με κριτήρια πολιτικά. Με τον τρόπο αυτόν όμως η δικαιοσύνη «παρενείρει εαυτήν εις εντελώς ξένα, νομοθετικά, καθήκοντα».

- 39 Με αυτόν τον τρόπο, ο Άρειος Πάγος αυτοπεριορίζεται, καθώς δεν ελέγχει «τις σκέψεις ή τα ελατήρια» του νομοθέτη ούτε «αμφισβητεί την ειλικρίνειά του». Ωστόσο, όπως έχει υποστηριχθεί σε μειοψηφούσες γνώμες, τέτοιες διατάξεις ισοδυναμούν με αμνηστία και παραβιάζουν εξ αυτού του λόγου το άρθρ. 47 παρ. 3 και 4 Σ., καθώς και το άρθρ. 26 Σ. (ΑΠ 705/2015), αφού συνιστούν ανεπίτρεπτη επέμβαση της νομοθετικής στη δικαστική εξουσία, που μπορεί να οδηγήσει σε ουσιαστική κατάργηση αμετάκλητων ποινικών αποφάσεων (ΟΛΑΠ 1419/1993). Η νομολογιακή αντιμετώπιση των νόμων αυτών έχει εξάλλου επικριθεί και από τη θεωρία³¹.
- 40 Εντός του ίδιου πλαισίου, έχει κριθεί ότι διάταξη, με την οποία προβλέπεται η δίωξη κακοργήματος μετά από έγκληση, «δεν εξαλείφει το αξιόποινο του εν λόγω αδικήματος, αλλ' απλώς θέτει πρόσθετο όρο, δηλαδή την υποβολή έγκλησης, για τη δίωξη της αξιόποινης αυτής πράξης και, συνεπώς, ως μη υποκρύπτουσα συγκεκριμενοποιημένη αμνηστία, δεν αντίκειται στις διατάξεις του άρθρου 47 παρ. 3 και 4 του Συντάγματος (ΣυμβΑΠ 227/2022).
- 41 Αντιθέτως, με την απόφαση 415/2016³², ο ΑΠ έκρινε αντισυνταγματική, ως κρυπτοαμνηστευτική, διάταξη που «εκ παραδρομής» είχε ως αποτέλεσμα την αναδρομική άρση του αξιοποίνου των πράξεων μίας ειδικής κατηγορίας κρατικών λειτουργών. Όπως χαρακτηριστικά κρίθηκε: *«Το πότε πρόκειται για αμνηστία αποτελεί ζήτημα νομικού χαρακτήρισμού, που απόκειται στα δικαστήρια, ανεξάρτητα από την ονομασία που χρησιμοποιήθηκε στο κείμενο τα νομοθετικής διατάξεως (πχ εξάλειψη αξιοποι-*

³¹ Βλ., αντί άλλων, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, *Αμνηστία και ειδική παραγραφή. Παρατηρήσεις στις ΑΠ 162 και 203/2001*, ΠοινΔικ 2001, σελ. 480.

³² Η οποία επικυρώθηκε στη συνέχεια από την ΟΛΑΠ 3/2016.

νου, ειδική παραγραφή) η οποία ονομασία μπορεί να είναι εσφαλμένη ή να τείνει στη συγκάλυψη της πραγματικής νομικής φύσης του λαμβανομένου νομοθετικού μέτρου [...] Από όλα τα παραπάνω εκτεθέντα, κατά τη επικρατήσασα στο δικαστήριο αυτό κρίση, η εν λόγω απόλειψη της περ. δ' του άρθρου 263 Α του Π Κ, που έχει ως αποτέλεσμα αναδρομικά την άρση του αξιοποιίου της αξιόποινης πράξης μίας ειδικής κατηγορίας κρατικών λειτουργών -υπαλλήλων ΝΠΙΔ, ακόμη και για σοβαρές εκκρεμείς σε οποιοδήποτε στάδιο κακουργηματικές πράξεις, αφού δεν δικαιολογείται από το νομοθέτη, ως μέτρο αντεγκληματικής πολιτικής λόγω κοινωνικοπολιτικών συνθηκών, δικαιολογείται δε με την νεότερη επαναφορά της διάταξης και του αξιοποιίου, ως απλή «παραδρομή» του νομοθέτη, ισοδυναμεί με θέσπιση αμνηστίας, κατά τρόπο συγκαλυμμένο, ώστε να αρθεί η ποινική ευθύνη προσώπων της άνω ειδικής κατηγορίας της περ. δ. του άρθρου 263 Α του Π Κ, κατά των οποίων υπάρχει εκκρεμής ποινική κατηγορία στη δικαιοσύνη ή και καταδίκη, γι' αυτό και θα έπρεπε η εν λόγω διάταξη, κατά το άρθρο 93 παρ.4 του Συντάγματος, να μην εφαρμοσθεί, ως αντισυνταγματική, ως αντιβαίνουσα στις διατάξεις των άρθρων 47 παρ. 3 και 26 του Συντάγματος, διότι ο άνω νόμος στην ουσία και κατ' αποτέλεσμα παρέσχε νομοθετικά χωρίς καμία δικαιολόγηση άφεση ποινικής ευθύνης ορισμένης κατηγορίας κατηγορουμένων και καταδικασμένων προσώπων, συγκεκριμένου κύκλου περιπτώσεων, και δη αμνήστευσε μεταξύ άλλων και σοβαρές κακουργηματικές πράξεις, κυρίως διαφθοράς υπαλλήλων νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου».

V. Η ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑΤΑΞΗΣ ΑΠΟ ΤΗ ΘΕΩΡΙΑ

Πριν αναλυθούν οι επιμέρους διατάξεις για την απονομή χάρης και τη χορήγηση αμνηστίας, σκόπιμο είναι να εξεταστούν οι διαφορές μεταξύ τους. Η χάρη, καταρχάς, έχει προσωποπαγή χαρακτήρα, ενώ η αμνηστία γενικό. Εξυπηρετούν, επίσης, συνήθως διαφορετικούς σκοπούς. Η χάρη αίρει μία συγκεκριμένη ποινή, χωρίς να εξαλείφει το αξιόποινο, ενώ η αμνηστία αίρει το αξιόποινο γενικώς και εξ υπαρχής. Ως εκ τούτου, η χάρη προϋποθέτει την επιβολή ποινής, κάτι το οποίο δεν ισχύει για την αμνηστία. Τέλος, χάρη μπορεί να απονεμηθεί για κάθε έγκλημα, ενώ η αμνηστία περιορίζεται μόνο στα πολιτικά εγκλήματα³³.

α) Απονομή χάρης και άρση των εννόμων συνεπειών των ποινών

Χάρη είναι η πράξη του Προέδρου της Δημοκρατίας, με την οποία αίρεται ολικά ή **43**

³³ Φ. Σπυρόπουλος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 344· Α. Παντελής, *Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου*, ό.π., σελ. 470.

μερικά ή μετατρέπεται μία ποινή, που επιβλήθηκε σε ορισμένο πρόσωπο με αμετάκλητη δικαστική απόφαση και η οποία δεν εκτελέστηκε ολικά ή μερικά ή δεν ατόνησε με άλλο νόμιμο τρόπο³⁴. Πρόκειται δηλαδή για άφεση μίας ποινής που έχει επιβληθεί σε συγκεκριμένη περίπτωση³⁵. Εφόσον θεωρηθεί άσκηση νομοθετικής αρμοδιότητας, η απονομή χάρης συνιστά θέσπιση πρωτεύοντα καταργητικού κανόνα για ορισμένο άτομο και για συγκεκριμένη πράξη ή πράξεις του τελευταίου, δηλαδή ισοδυναμεί λειτουργικά με ατομικό νόμο, ο οποίος επιτάσσει την παύση εκτέλεσης ή τη μετατροπή ή τον μετριασμό ή και την άρση συνεπειών της ποινής³⁶.

- 44** Καθώς η απονομή χάρης συνιστά παρέμβαση της εκτελεστικής εξουσίας στη δικαστική, ο σκοπός και τα κριτήρια της απονομής χάρης δεν μπορούν να είναι αμιγώς νομικά, όπως αυτά που διαμορφώνουν την κρίση του δικαστηρίου³⁷, αλλά περιέχουν αναπόφευκτα και δικαιοπολιτικές σταθμίσεις³⁸. Αυτές περιλαμβάνουν κατά κύριο λόγο την αρχή της επιείκειας, αλλά και επιπλέον στοιχεία που δικαιολογούν την ύπαρξη του θεσμού, όπως η εξυπηρέτηση της σωφρονιστικής πολιτικής του Κράτους, η άρση της ενίοτε υπερβολικής αυστηρότητας των δικαστικών κρίσεων (που μπορεί να οφείλεται σε κατά γράμμα εφαρμογή ατελειών της ποινικής νομοθεσίας) ή ακόμα και η επανόρθωση των δικαστικών πλανών και, τέλος, η εξυπηρέτηση του δημοσίου συμφέροντος και της γενικότερης πολιτειακής σκοπιμότητας, ιδίως σε ταραγμένες ή ανώμαλες περιόδους³⁹.
- 45** Ορθότερο είναι να γίνει δεκτό ότι η χάρη, η μετατροπή ή ο μετριασμός της ποινής δεν μπορεί να αφορούν αποφάσεις αλλοδαπών δικαστηρίων, επί των οποίων δεν εκτείνεται η κυριαρχία του ελληνικού κράτους (Γνωμοδότηση ΕισΑΠ 5/1990)⁴⁰. Αποτελεί θεσμό του δημοσίου δικαίου και, συνεπώς, εκτός του ότι μπορεί να απονεμηθεί χωρίς

³⁴ Α. Ράικος, *Γενική Πολιτειολογία και Συνταγματικό Δίκαιο II*, ό.π., σελ. 74.

³⁵ Ι. Μανωλεδάκης, *Ποινικό Δίκαιο*, 2004, σελ. 1042.

³⁶ Κ. Χρυσόγονος, *Συνταγματικό δίκαιο*, ό.π., σελ. 714-715.

³⁷ Ν. Ρώτης, *Η χάρη στα πλαίσια της ελληνικής έννομης τάξης*, ΝοΒ 1987, σελ. 469.

³⁸ Σ. Μηναιίδης, *Η απονομή χάριτος (άρθ. 47 §§ 1, 2 Συντ.)*, 2004, σελ. 185.

³⁹ Βλ. αναλυτικά Κ. Γεωργόπουλο, *Η χάρις και η αμνηστία*, ό.π., σελ. 52-58· Σ. Μηναιίδη, *Η απονομή χάριτος (άρθ. 47 §§ 1, 2 Συντ.)*, ό.π., σελ. 94 επ· Π. Φουντεδάκη, *Συνταγματικά προβλήματα της χάριτος*, ό.π., σελ. 1716-1717· Λ. Μαργαρίτη Λ. (επιμ.), *Παρατηρήσεις σε Αίτημα Απονομής Χάρης*, ΠοινΔικ 4/2004, σελ. 434-435.

⁴⁰ Βλ. όμως τη Γνωμοδότηση ΕισΑΠ 4/1993, κατά την οποία οι έννομες συνέπειες απόφασης αλλοδαπού δικαστηρίου, που, σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία ή διεθνές συμβάσεις που έχει κυρώσει η χώρα μας, αναπτύσσονται και στην Ελλάδα, μπορούν να αρθούν βάσει του άρθρου 47 παρ. 1 Σ.

αίτημα του καταδικασθέντος (βλ. άρθρο 3 ν.δ. 68/1968), δεν είναι νοπή η ανάκλησή της ή η παραίτηση από αυτή⁴¹.

Σύμφωνα με το άρθρο 564 περ. β ΚΠΔ, η απονομή χάρης συνεπάγεται την παύση εκτέλεσης της ποινής. Αυτό μπορεί να συμβεί είτε πριν από την έκτιση της (ολική χάρη) ή μετά, οπότε χαρίζεται το υπόλοιπο της ποινής (μερική χάρη). Σε κάθε περίπτωση, η απονομή χάρης δεν συνιστά εξάλειψη του αξιοποίνου της πράξης και εξ αυτού του λόγου δεν καταλαμβάνει τους συμμετέχοντες του δράστη ούτε αποκλείει την αναζήτηση άλλου είδους ευθύνης. Εξίσου, δεν αφορά τα μέτρα ασφαλείας, καθώς αναφέρεται συγκεκριμένα στην εκτέλεση της ποινής⁴². Αμφισβητείται αν με την απονομή χάρης και την άρση των εννόμων συνεπειών της καταδίκης επιστρέφονται στον καταδικασθέντα τα περιουσιακά του στοιχεία που περιήλθαν στην κυριότητα του Δημοσίου, κατόπιν επιβολής της παρεπόμενης ποινής της δήμευσης⁴³.

Σε σχέση με τον μετριασμό ή τη μετατροπή της ποινής, πρέπει να θεωρηθεί ότι γίνεται πάντα στο πλαίσιο των ισχύοντος νομοθετικού πλαισίου και εντός του συστήματος ποινών του ελληνικού ποινικού δικαίου⁴⁴ (π.χ. δεν μπορεί η ποινή να μετατραπεί σε «κάθειρξη δύο ετών»).

Εφόσον η ποινή έχει ήδη εκτιθεί ή εφόσον απονεμηθεί προηγουμένως χάρη⁴⁵, είναι δυνατή και η άρση των εννόμων συνεπειών της. Τούτο εγγράφεται και στο δελτίο ποινικού μητρώου, σύμφωνα με το άρθρο 569 παρ. 3 ΚΠΔ. Ως έκτιση της ποινής λογίζεται τόσο η πραγματική όσο και η πλασματική έκτιση, έννοια στην οποία εμπίπτει και η παραγραφή της ποινής⁴⁶. Παρότι τα προϊσχύσαντα Συντάγματα δεν έκαναν λόγο για άρση των συνεπειών, γινόταν δεκτό ότι η απονομή χάρης ήταν δυνατό να αφορά και τυχόν παρεπόμενες ποινές που είχαν επιβληθεί από το ποινικό δικαστήριο⁴⁷. Υπό την

⁴¹ Α. Ράικος, *Γενική Πολιτειολογία και Συνταγματικό Δίκαιο II*, ό.π., σελ. 76· Σ. Μηναιίδης, *Η απονομή χάριτος (άρθ. 47 § 1, 2 Συντ.)*, ό.π., σελ. 78.

⁴² Γνωμοδότηση ΕισΑΠ 6/1979. Έτσι επίσης Α. Ράικος, *Γενική Πολιτειολογία και Συνταγματικό Δίκαιο II*, ό.π., σελ. 78· Ι. Μανωλεδάκης, *Ποινικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 1045-1046· Κ. Γαρδίκας, *Η χάρις και η αμνηστία*, ό.π., σελ. 4· Σ. Μηναιίδης, *Η απονομή χάριτος (άρθ. 47 § 1, 2 Συντ.)*, ό.π., σελ. 72 επ.

⁴³ Κατά της επιστροφής ο Λ. Μαργαρίτης (επιμ.), *Παρατηρήσεις σε Διαδικασία και συνέπειες απονομής χάρης*, ΠοινΔικ 5/2004, σελ. 563. Για την παρουσίαση της διχογνωμίας που επικρατεί ως προς αυτό το ζήτημα, βλ. Σ. Μηναιίδη, *Η απονομή χάριτος (άρθ. 47 § 1, 2 Συντ.)*, ό.π., σελ. 62 επ.

⁴⁴ Α. Ράικος, *Γενική Πολιτειολογία και Συνταγματικό Δίκαιο II*, ό.π., σελ. 77· Σ. Μηναιίδης, *Η απονομή χάριτος (άρθ. 47 § 1, 2 Συντ.)*, ό.π., σελ. 32.

⁴⁵ Α. Ράικος, *Γενική Πολιτειολογία και Συνταγματικό Δίκαιο II*, ό.π., σελ. 78· Φ. Σπυρόπουλος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 342.

⁴⁶ Β. Αδάμπα, *Η παραγραφή των ποινών και των μέτρων ασφαλείας*, 2020, σελ. 75.

⁴⁷ Ολ ΣτΕ 802/1978. Βλ. σχετικά Π. Παραρά, «Άρθρο 47», σε *Σύνταγμα 1975 – Corpus II (άρθρα*

έννοια αυτή, η πράξη απονομής χάρης κατελάμβανε και μια σειρά από άλλες έννομες συνέπειες πέραν της κύριας ποινής, όχι όμως συνέπειες απορρέουσες από άλλες διατάξεις διοικητικής ή άλλης φύσης (Ολ ΣτΕ 802/1978). Η σημερινή διατύπωση είναι καταφανώς ευρύτερη και περιλαμβάνει κάθε είδους συνέπειες, ήτοι όχι μόνο αυτές που επήλθαν λόγω επιβολής παρεπόμενης ποινής, αλλά και όσες τυχόν προβλέπονται από άλλες διατάξεις, πέραν του ποινικού δικαίου, οι οποίες συσχετίζουν το γεγονός της καταδίκης με την παρεμπόδιση άσκησης κάποιου δικαιώματος (βλ. ως άνω ΙVα).

- 49 Ως προς την ακολουθούμενη διαδικασία απονομής χάρης, πρέπει της πρότασης του Υπουργού Δικαιοσύνης να έχει προηγηθεί η γνώμη του Συμβουλίου Χαρίτων. Υπό το καθεστώς του Συντάγματος του 1952, όταν υπήρχε η διχογνωμία εάν η απονομή χάρης συνιστά προνομία του Βασιλιά ή υπάγεται στον κανόνα της προσυπογραφής, η συνταγματικότητα της ύπαρξης του Συμβουλίου, που είχαν συσταθεί το πρώτον με τον ν. 3861/1929, είχε αμφισβητηθεί ως υπέρμετρος περιορισμός της αρμοδιότητας του Βασιλιά⁴⁸. Υπό το Σύνταγμα του 1975 δεν τίθεται τέτοιο ζήτημα. Η γνώμη βέβαια του Συμβουλίου Χαρίτων είναι απλή, καθώς δεν ορίζεται διαφορετικά⁴⁹.
- 50 Ο Υπουργός Δικαιοσύνης, λαμβάνοντας υπόψη του τη γνώμη του Συμβουλίου Χαρίτων μπορεί να δεχτεί ή να απορρίψει το αίτημα. Σε περίπτωση απόρριψής του, η διαδικασία περατώνεται, καθώς η άρνηση προσυπογραφής του σχετικού διατάγματος από τον αρμόδιο Υπουργό κωλύει την έκδοσή του⁵⁰. Η απονομή χάρης δεν αποτελεί πλέον, όπως υπολαμβάνονταν υπό το καθεστώς του Συντάγματος του 1952, «προνομία» του Προέδρου της Δημοκρατίας⁵¹, δηλαδή αρμοδιότητά του ως οργάνου μονομελούς,

51-80), 1985, σελ. 46-47· Α. Ράικο, *Γενική Πολιτειολογία και Συνταγματικό Δίκαιο II*, ό.π., σελ. 78.

⁴⁸ Το άρθρο 6 του ν. 3861/1929 προέβλεπε ότι χρειαζόταν η σύμφωνη γνώμη του Συμβουλίου για την απονομή χάρης, κάτι το οποίο θεωρείτο ως αντιβαίνον στο τότε άρθρο 39 του Συντάγματος (Α. Παντελής, *Μια συνθήκη του πολιτεύματος: η απόφαση απονομής χάριτος*, ό.π., σελ. 24).

⁴⁹ Έτσι οι Ε. Βενιζέλος, *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*, ό.π., σελ. 573· Φ. Σπυρόπουλος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 342· Α. Ράικος, *Γενική Πολιτειολογία και Συνταγματικό Δίκαιο II*, ό.π., σελ. 76· Α. Παντελής, *Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου*, ό.π., σελ. 468. Ο Τσάτσος όμως κάνει λόγο για «θετική γνώμη» (Δ. Τσάτσος, *Συνταγματικό Δίκαιο, Οργάνωση και Λειτουργία της Πολιτείας*, ό.π., σελ. 353).

⁵⁰ Φ. Σπυρόπουλος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 343.

⁵¹ Σ. Μηναιδής, *Η απονομή χάριτος (άρθ. 47 §§ 1, 2 Συντ.)*, ό.π., σελ. 188. Contra η γνωμοδότηση της Ολομελείας του ΝΣΚ 400/1980 η οποία αναφέρει πως «ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δικαιούται να επιλαμβάνεται και των υποθέσεων χάριτος επί των οποίων ο Υπουργός της Δικαιοσύνης έχει πρότασιν αρνητικήν (απορριπτικήν) και συνεπώς οι σχετικοί φάκελλοι δέον να παραπέμπονται εις τούτον δια την τελικήν κρίσιν, καθώς και ότι «επί θετικής προτάσεως του Υπουργού της Δικαιοσύνης ο ανώτατος άρχων δεν δεσμεύεται εκ της εν αυτώ καθοριζομένης εκτάσεως της χάριτος, αλλά δικαιούται να καθορίσει ούτος ελευθέρως το περιεχόμενο ταύτης είτε επί το επιεικέστερον είτε επί

αλλά απαιτεί την υποχρεωτική σύμπραξη του Υπουργού Δικαιοσύνης (πρόταση-προσυπογραφή)⁵², ο οποίος καθίσταται υπεύθυνος για την απόφαση του Προέδρου της Δημοκρατίας, καλύπτοντας με τον τρόπο αυτό το εκ του Συντάγματος ανεύθυνο των πράξεων του τελευταίου. Συνεπώς, η πρακτική της αποστολής στην Προεδρία της Δημοκρατίας και των φακέλων που περιέχουν αρνητική πρόταση του Υπουργού (βλ. παρακάτω VIα), πρέπει να εκληφθεί ως απλή ενημέρωση του Προέδρου της Δημοκρατίας για το σύνολο των υποθέσεων που εξετάσθηκαν⁵³.

Στην περίπτωση που το αίτημα συνοδεύεται από θετική πρόταση του Υπουργού Δικαιοσύνης, τίθεται το ερώτημα εάν ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας διαθέτει τη διακριτική ευχέρεια να το απορρίψει ή υποχρεούται να το κάνει δεκτό. Το Σύνταγμα, στο άρθρο 47 παρ. 1, κάνει λόγο για «δικαίωμα» του Προέδρου της Δημοκρατίας.

Κατά μία άποψη, σύμφωνα με τη γραμματική ερμηνεία του άρθρου 47 παρ. 1 του Σ., ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας διαθέτει όχι το δικαίωμα, κατά νομική ακριβολογία⁵⁴, αλλά διακριτική ευχέρεια να απέχει από την πρόταση του Υπουργού Δικαιοσύνης⁵⁵. Η συγκεκριμένη αρμοδιότητα δεν τροποποιήθηκε το 1986 και συνεπώς η διακριτική ευχέρεια του Ανώτατου Άρχοντα, που ήταν κατοχυρωμένη και ιστορικά, δεν εξαλείφθηκε ουδόλως. Η άποψη αυτή συντάσσεται και με την αδιάλειπτα ακολουθούμενη πρακτική (βλ. VIα), καθώς ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας απορρίπτει συχνά αιτήματα χάρης που συνοδεύονται από θετική πρόταση του Υπουργού Δικαιοσύνης. Έχει

το αυστηρότερον ή και να μην απονείμει ταύτην» (όπως παραπέμπεται από τον Α. Παπαλάμπρου, *Η απονομή χάρης και ο ρόλος του Προέδρου της Δημοκρατίας στο κοινοβουλευτικό σύστημα*, ΤοΣ 1989, σελ. 231).

⁵² Α. Παπαλάμπρου, *Η απονομή χάρης και ο ρόλος του Προέδρου της Δημοκρατίας στο κοινοβουλευτικό σύστημα*, ό.π., σελ. 225-226.

⁵³ Διάφορη θα ήταν η απάντηση αν ο Υπουργός Δικαιοσύνης, κατά πάγια πρακτική, προσυπέγραφε εκ προοιμίου όλα τα σχέδια διαταγμάτων απονομής χάρης, αφήνοντας στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας απόλυτη ελευθερία να τα αποδεχτεί ή όχι. Μία τέτοια πρακτική είχε διαμορφωθεί στο πλαίσιο της Γ΄ και της Δ΄ Γαλλικής Δημοκρατίας (Α. Παντελής, *Μια συνθήκη του πολιτεύματος: η απόφαση απονομής χάριτος*, ό.π., σελ. 34).

⁵⁴ Ν. Ρώτης, *Η χάρη στα πλαίσια της ελληνικής έννομης τάξης*, ό.π., σελ. 466· Φ. Σπυρόπουλος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 342-343.

⁵⁵ Αυτή είναι η άποψη που διατυπώνεται στις γνωμοδοτήσεις Σπηλιωτόπουλου και Κασσιμάτη, αποσπάσματα των οποίων παραπέμπονται από τον Α. Παντελή, *Μια συνθήκη του πολιτεύματος: η απόφαση απονομής χάριτος*, ό.π., σελ. 27-29. Έτσι επίσης, Δ. Τσάτσος, *Συνταγματικό Δίκαιο, Οργάνωση και Λειτουργία της Πολιτείας*, ό.π., σελ. 354· Α. Παπαλάμπρου, *Η απονομή χάρης και ο ρόλος του Προέδρου της Δημοκρατίας στο κοινοβουλευτικό σύστημα*, ό.π., σελ. 226-227.

υποστηρικθεί μάλιστα ότι έχει δημιουργηθεί και σχετική (αντίστροφης λειτουργίας) συνθήκη του πολιτεύματος⁵⁶.

- 53 Κατ' άλλη άποψη, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι υποχρεωμένος να υπογράψει τα διατάγματα που προτείνονται από τον Υπουργό Δικαιοσύνης περιοριζόμενος σε έλεγχο νομιμότητας (π.χ. ύπαρξη γνώμης του Συμβουλίου Χαρίτων), καθώς δεσμεύεται από την πρόταση του Υπουργού και, επομένως, η αρμοδιότητα ασκείται «ονομαστικά» και μόνο από αυτόν⁵⁷. Η άποψη αυτή εδράζεται σε μία «κοινοβουλευτική» ανάγνωση του άρθρου 47 παρ. 1 Σ⁵⁸, υπό το φως της αρχής της προσυπογραφής των πράξεων του Προέδρου της Δημοκρατίας, βάσει της οποίας ο αρμόδιος Υπουργός καθίσταται υπεύθυνος και ως εκ τούτου αυτός καθορίζει και το ουσιαστικό περιεχόμενό της.
- 54 Μία τρίτη ενδιάμεση άποψη έχει υποστηρίξει ότι, ενώ γενικώς ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας διαθέτει διακριτική ευχέρεια απόρριψης της θετικής πρότασης του Υπουργού Δικαιοσύνης, όταν το ζήτημα αποκτά πολιτική διάσταση, τότε υπερισχύει ο κανόνας της προσυπογραφής και ο Πρόεδρος δεσμεύεται από την πρόταση του Υπουργού⁵⁹.
- 55 Ορθότερο είναι να γίνει δεκτή η άποψη που συγκλίνει με την ακολουθούμενη πρακτική και δέχεται την ύπαρξη διακριτικής ευχέρειας του Προέδρου⁶⁰. Το γεγονός ότι το Σύνταγμα χρησιμοποιεί τον, έστω αδόκιμο, όρο «δικαίωμα», το ότι το άρθρο 47 παρ. 1 δεν αναθεωρήθηκε το 1986, καθώς και το ότι η σχετική εξουσία του Προέδρου δεν αμφισβητείται πλέον στην πράξη⁶¹, οδηγούν στο συμπέρασμα ότι στην προκείμενη περίπτωση βρισκόμαστε ενώπιον μίας εξαιρετικής αρμοδιότητας, που διαταράσσει μεν την ενότητα του κανόνα της προσυπογραφής⁶², υποστηρίζεται όμως σαφώς από το γράμμα του Συντάγματος και δικαιολογείται στο πλαίσιο της ιστορικής παράδοσης. Υπέρ της ύπαρξης ουσιαστικής αρμοδιότητας του Προέδρου της Δημοκρατίας είχε ταχθεί και ο τότε Πρωθυπουργός Ανδρέας Παπανδρέου με δήλωσή του, ενόψει της διαμάχης το 1987 ως προς την απονομή χάρης στον Τάσο Ρούσο (βλ. VIa). Είχε

⁵⁶ Α. Παντελής, *Μια συνθήκη του πολιτεύματος: η απόφαση απονομής χάριτος*, ό.π., σελ. 38-39.

⁵⁷ Ε. Βενιζέλος, *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*, ό.π., σελ. 573· Ν. Ρώτης, *Η χάρη στα πλαίσια της ελληνικής έννομης τάξης*, ό.π., σελ. 471.

⁵⁸ Π. Φουντεδάκη, *Συνταγματικά προβλήματα της χάριτος*, ό.π., σελ. 1714.

⁵⁹ Κ. Χρυσόγονος, *Συνταγματικό δίκαιο*, ό.π., σελ. 715-716.

⁶⁰ Για την άτυπη διαδικασία σύνταξης σημειώματος και υπογραφής του από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας με την ένδειξη «δέχεται/δεκτή» ή «απορρίπτει», η οποία ακολουθείται σε αυτό το στάδιο βλ. την Επιστολή του Γραφείου Τύπου της Προεδρίας της Δημοκρατίας, η οποία δημοσιεύθηκε στο ΝοΒ 1988, σελ. 263.

⁶¹ Έτσι ο Βενιζέλος, παρότι όμως διαφωνεί με την πρακτική αυτή (*Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*, ό.π., σελ. 573).

⁶² Κ. Μαυριάς, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 422.

χαρακτηριστικά αναφέρει ότι «ουσιαστική αρμοδιότητα, δικαιοδοσία [για την απονομή χάρης] από το Σύνταγμα έχει ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας. Κάνω τη διάκριση ανάμεσα σε τυπικές πράξεις της Προεδρίας, όπου την ευθύνη φέρει η Κυβέρνηση, και πράξεις όπου πράγματι επαφίενται στην κρίση του Προέδρου και μόνο και [η απονομή χάρης] είναι μία από αυτές».⁶³

Εξίσου, ο Πρόεδρος δύναται όχι μόνο να απορρίψει τη θετική πρόταση του Υπουργού, 56 αλλά και να την περιορίσει (μερική αντί για ολική χάρη) ή να την τροποποιήσει (π.χ. μετριάζοντας αντί να χαρίσει την ποινή), αρκεί να μην επιβάλλεται εν τέλει ευμενέστερη ποινή από αυτήν που έχει προτείνει ο Υπουργός, καθώς δεν μπορεί αυτός να καθίσταται υπεύθυνος για πράξη του Προέδρου, για την οποία ο ίδιος δεν έχει διατυπώσει θετική πρόταση⁶⁴.

β) Απονομή χάρης σε Υπουργό

Το άρθρο 47 παρ. 2 Σ. ρυθμίζει το ειδικότερο ζήτημα της απονομής χάρης σε καταδικασθέντα, σύμφωνα με το άρθρο 86 Σ., Υπουργό. Η προβλεπόμενη συγκατάθεση της Βουλής δίνεται από την Ολομέλειά της, σύμφωνα με το άρθρο 67 παρ. 1 Σ⁶⁵, με μυστική ψηφοφορία κατά το άρθρο 73 ΚτΒ⁶⁶. Αναλογικά εφαρμόζονται οι διατάξεις των άρθρων 153 επ. ΚτΒ σχετικά με την ποινική ευθύνη των Υπουργών⁶⁷. Σύμφωνα με το άρθρο 21 του ν. 3126/2003 περί ευθύνης υπουργών, «αν απονεμηθεί χάρη σε Υπουργό που καταδικάστηκε, η συγκατάθεση της Βουλής μπορεί να δοθεί και για τη διαγραφή της ποινής από το ποινικό μητρώο, εφόσον η χάρη εκτείνεται και στην άρση των συνεπειών της καταδίκης».

Ως προς την ακολουθούμενη διαδικασία, υπάρχει διχογνωμία κατά πόσο η παρ. 2 του 58 άρθρου 47 εγκαθιδρύει μία ειδική διαδικασία ως προς τους καταδικασθέντες Υπουργούς ή αν λειτουργεί συμπληρωματικά προς τη διαδικασία του άρθρου 47 παρ. 1 Σ.

⁶³ Έθνος, 29 Ιανουαρίου 1987, όπως παραπέμπεται από τον Α. Παντελή, *Μια συνθήκη του πολιτεύματος: η απόφαση απονομής χάριτος*, ό.π., σελ. 39 (υποσημείωση 44).

⁶⁴ Π. Φουντεδάκη, *Συνταγματικά προβλήματα της χάριτος*, ό.π., σελ. 1720, η οποία χαρακτηρίζει ένα τέτοιο ενδεχόμενο «παράδοξο».

⁶⁵ Κ. Μαυριάς, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 422.

⁶⁶ Ε. Βενιζέλος, *Γνωμοδότηση για την απονομή χάριτος*, ΤοΣ 1992, σελ. 282· Σ. Μνηαΐδης, *Η απονομή χάριτος (άρθ. 47 §§ 1, 2 Συντ.)*, ό.π., σελ. 250· Σ.-Ι. Κουτνατζής, «Άρθρο 47», ό.π., σελ. 943.

⁶⁷ Ε. Βενιζέλος, *Γνωμοδότηση για την απονομή χάριτος*, ό.π., σελ. 287· Σ. Μνηαΐδης, *Η απονομή χάριτος (άρθ. 47 §§ 1, 2 Συντ.)*, ό.π., σελ. 249. Contra Ράικος, *Γνωμοδότηση για την απονομή χάριτος*, ΤοΣ 1992, σελ. 293, ο οποίος υποστηρίζει ότι εφαρμόζονται αναλογικά οι διατάξεις του άρθρου 83 ΚτΒ σχετικά με την άδεια ποινικής δίωξης Βουλευτών.

- 59 Κατά μία άποψη, η παρ. 2 εγκαθιδρύει μία εντελώς ειδική διαδικασία⁶⁸. Συνεπώς, δεν εφαρμόζεται το ν.δ. 68/1968 και δεν ζητείται η γνώμη του Συμβουλίου Χαρίτων. Η Βουλή, αναλαμβάνοντας τη σχετική πρωτοβουλία, είναι αποκλειστικά αρμόδια να αποφασίσει επί του θέματος και η απόφασή της αυτή δεσμεύει τόσο τον Υπουργό Δικαιοσύνης όσο και τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, του οποίου η αρμοδιότητα μετατρέπεται σε «ονομαστική»⁶⁹.
- 60 Αντιθέτως, κατ' άλλη άποψη, η διαδικασία της παρ. 2 λειτουργεί συμπληρωματικώς ως προς αυτή της παρ. 2⁷⁰. Το αίτημα απονομής χάρης διατυπώνεται είτε από τον ίδιο τον καταδικασθέντα είτε από τον Υπουργό Δικαιοσύνης, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο ν.δ. 68/1968, και ακολουθείται η συνήθης διαδικασία, με την επιπλέον προϋπόθεση ότι στη συνέχεια η Βουλή θα πρέπει να παράσχει τη συγκατάθεσή της⁷¹. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεσμεύεται από τυχόν αρνητική απόφαση της Βουλής, όπως συμβαίνει στο πλαίσιο της παρ. 1 με την αρνητική πρόταση του Υπουργού, αλλά διαθέτει διακριτική ευχέρεια να απορρίψει την απονομή, ακόμα και εάν η Βουλή έχει παράσχει τη συγκατάθεσή της⁷².
- 61 Ορθότερη πρέπει να θεωρηθεί η δεύτερη άποψη⁷³. Υπό το φως της συστηματικής ερμηνείας της διάταξης, η οποία τίθεται ως παρ. 2 στο άρθρο 47, αλλά και της ιστορικής της ερμηνείας⁷⁴ δεν μπορεί να γίνει δεκτή η παράκαμψη της συνήθους διαδικασίας και των εγγυήσεων που αυτή παράσχει για την «αδρανοποίηση» ή μετριασμό των συνεπειών μίας δικαστικής απόφασης. Μπορεί βεβαίως να θεωρηθεί ότι η Βουλή διαθέτει, κατ' εξαίρεση, τη σχετική πρωτοβουλία κίνησης της διαδικασίας, υπό την έννοια της διαβίβασης σχετικού αιτήματος των Βουλευτών στον Υπουργό Δικαιοσύνης⁷⁵. Εφόσον, επιπλέον από την πρωτοβουλία προκύπτει η βούληση της πλειοψηφίας

⁶⁸ Δ. Τσάτσος, *Συνταγματικό Δίκαιο, Οργάνωση και Λειτουργία της Πολιτείας*, ό.π., σελ. 353· Ε. Βενιζέλος, *Γνωμοδότηση για την απονομή χάριτος*, ό.π., σελ. 280-281.

⁶⁹ Ε. Βενιζέλος, *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*, ό.π., σελ. 573· Κ. Χρυσόγονος, *Συνταγματικό δίκαιο*, ό.π., σελ. 716-717.

⁷⁰ Α. Μάνεσης/Γ. Κουμάντος/Ε. Σπηλιωτόπουλος, *Γνωμοδότηση του Επιστημονικού Συμβουλίου της Βουλής για την απονομή χάριτος*, ΤοΣ 1992, σελ. 274.

⁷¹ Α. Ράικος, *Γνωμοδότηση για την απονομή χάριτος*, ό.π., σελ. 290· Φ. Σπυρόπουλος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 344.

⁷² Α. Ράικος, *Γενική Πολιτειολογία και Συνταγματικό Δίκαιο II*, ό.π., σελ. 79· Κ. Μαυριάς, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 422.

⁷³ Σ.-Ι. Κουτνατζής, «Άρθρο 47», ό.π., σελ. 942.

⁷⁴ Α. Ράικος, *Γενική Πολιτειολογία και Συνταγματικό Δίκαιο II*, ό.π., σελ. 80-81.

⁷⁵ Α. Μάνεσης/Γ. Κουμάντος/Ε. Σπηλιωτόπουλος, *Γνωμοδότηση του Επιστημονικού Συμβουλίου της Βουλής για την απονομή χάριτος*, ό.π., σελ. 277· Σ. Μηναιίδης, *Η απονομή χάριτος (άρθ. 47 §§ 1, 2 Συντ.)*, ό.π., σελ. 241.

των Βουλευτών, μπορεί να συναχθεί ότι αυτή δεσμεύει τον Υπουργό Δικαιοσύνης, λόγω της στενής εξάρτησης της εκτελεστικής από τη νομοθετική εξουσία στο πλαίσιο του κοινοβουλευτικού μας πολιτεύματος, αλλά σε καμία περίπτωση η συγκατάθεση της Βουλής δεν μπορεί να δεσμεύσει τον Ανώτατο Άρχοντα, ο οποίος λειτουργεί εν προκειμένω ως το μόνο μη πολιτικό αντίβαρο.

γ) Αμνηστία

Οι παρ. 3 και 4 του άρθρου 47 Σ. ρυθμίζουν τα σχετικά με τη χορήγηση αμνηστίας, 62
 αυστηρώς για πολιτικά εγκλήματα. Η πράξη της αμνηστίας επιφέρει την ολική ανα-
 στολή της εφαρμογής της ποινικής νομοθεσίας για ήδη τετελεσμένες πράξεις, των
 οποίων εξαλείφει αναδρομικά το αξιόποιο. Σύμφωνα με τον ορισμό που έχει δώσει
 κατά το παρελθόν ο Άρειος Πάγος, η αμνηστία εξαλείφει τον κολάσιμο χαρακτήρα της
 αμνηστευόμενης πράξης και καταλύει όχι μόνο την καταδικαστική απόφαση, αλλά και
 κάθε άμεση ή έμμεση συνέπεια που απορρέει από αυτή (ΑΠ 35/1922)⁷⁶. Έτσι, ποινική
 δίωξη που τυχόν έχει ασκηθεί παύει, όπως εξίσου παύει η έκτιση της ποινής και κάθε
 άλλου είδους έννομη συνέπεια της καταδίκης⁷⁷. Ωστόσο, δεν θίγεται με την πράξη αυτή
 η εφαρμογή της νομοθεσίας για το μέλλον, ούτε ο άδικος χαρακτήρας της πράξης, με
 αποτέλεσμα να μπορεί να αναζητηθεί η αποκατάσταση της ζημίας από τον αμνηστευ-
 θέντα⁷⁸. Δεν αποκλείεται μάλιστα ο αμνηστευτικός νόμος να περιέχει διαλυτικό όρο⁷⁹.
 Σκοπός της αμνηστίας είναι ο κατευνασμός πολιτικών παθών, που έχουν συνήθως 63
 επικρατήσει σε περιπτώσεις σφοδρών εσωτερικών πολιτικοκοινωνικών συγκρού-
 σεων, η αποκατάσταση της πολιτικής ομαλότητας και κατά συνέπεια η εξασφάλιση της
 εσωτερικής γαλήνης της χώρας, με τον αποκλεισμό διώξεων ή επιβολής ποινών για
 συγκεκριμένα πολιτικά εγκλήματα⁸⁰.
 Το Σύνταγμα επιτάσσει η χορήγηση της αμνηστίας να αφορά αποκλειστικά πολιτικά 64
 εγκλήματα. Στη θεωρία υπάρχει διχογνωμία ως προς τον ορισμό της έννοιας του πολι-

⁷⁶ Β. Παπαναστασίου, *Αμνηστία και ειδική παραγραφή*, ό.π., σελ. 451.

⁷⁷ Φ. Σπυρόπουλος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 263· Α. Ράικος, *Γενική Πολιτειολογία και Συνταγματικό Δίκαιο II*, ό.π., σελ. 78· Κ. Χρυσόγονος, *Συνταγματικό δίκαιο*, ό.π., σελ. 456.

⁷⁸ Ι. Μανωλεδάκης, *Ποινικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 1028-1029· Α. Παντελής, *Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου*, ό.π., σελ. 470.

⁷⁹ Β. Παπαναστασίου, *Αμνηστία και ειδική παραγραφή*, ό.π., σελ. 443.

⁸⁰ Λ. Μαργαρίτης, «Αμνηστία», σε Λ. Μαργαρίτης/Ν. Παρασκευόπουλος/Γ. Νούσκαλης, *Ποινολογία (Άρθρα 50-133 νέου ΠΚ)*, 2020, σελ. 234. Για μία αναλυτική καταγραφή των λόγων χορήγησης αμνηστίας, βλ. Κ. Γεωργόπουλο, *Η χάρις και η αμνηστία*, ό.π., σελ. 58-62.

τικού εγκλήματος⁸¹, η οποία απαντάται και στα άρθρα 62 και 97 Σ. και χρησιμοποιείται για την ερμηνεία του άρθρου 5 παρ. 2 εδάφιο γ Σ. σχετικά με την απαγόρευση έκδοσης αλλοδαπού που «διώκεται για τη δράση του υπέρ της ελευθερίας». Έχουν διατυπωθεί σχετικά η αντικειμενική (που το ορίζει ως κάθε πράξη που στρέφεται κατά της εσωτερικής και εξωτερικής ασφάλειας του Κράτους), η υποκειμενική (που λαμβάνει υπόψη την πρόθεση του δράστη) και η μικτή θεωρία, που συνδυάζει στοιχεία των δύο προηγούμενων (πολιτικό έγκλημα υπάρχει όταν επιδιώκεται με αυτό άμεσα και κύρια η μερική ή ολική ανατροπή του πολιτεύματος)⁸². Ωστόσο, στη νομολογία έχει επικρατήσει το αντικειμενικό κριτήριο⁸³ (βλ. ως άνω IVB), κάτι που έχει επικριθεί ως υπέρμετρος περιορισμός του πεδίου εφαρμογής του άρθρου 47 παρ. 3 Σ⁸⁴ με την εξάλειψη της όποιας δυνατότητας εφαρμογής των διατάξεων περί πολιτικού εγκλήματος⁸⁵.

- 65 Η αμνηστία ομοιάζει με τον θεσμό της ειδικής παραγραφής, που μπορεί να αφορά και τα κοινά εγκλήματα και έχει εξίσου ως αποτέλεσμα την εξάλειψη του αξιοποίνου. Παρουσιάζει όμως σημαντικές διαφορές, καθόσον η ειδική παραγραφή παραχωρείται στα πλαίσια αντεγκληματικής πολιτικής με στόχο την αποσυμφόρηση των δικαστηρίων και των φυλακών, δεν επεκτείνεται στους συμμετόχους και εξαλείφει το αξιόποιο υπό όρους. Με βάση τα παραπάνω κριτήρια, αξιολογείται κάθε φορά αν η συγκεκριμένη νομοθετική παρέμβαση εισάγει πράγματι (επιτρεπτή) ειδική παραγραφή ή αν, αντίθετα, υποκρύπτει (συνταγματικά απαγορευμένη) αμνηστία⁸⁶. Άλλη περίπτωση απαγορευμένης από το Σύνταγμα εξάλειψης του αξιοποίνου συνιστά η «εκ παραδρομής» κατάλυση ή ελάφρυνση του αξιοποίνου (βλ. ως άνω IVB). Προβληματική μπορεί να καταστεί εξίσου η εισαγωγή περιπτώσεων ποινικής ανευθυνότητας⁸⁷.

⁸¹ Για μία αναλυτική επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας βλ. Α. Μαργαρίτη, «Αμνηστία», ό.π., σελ. 235 (υποσημείωση 599).

⁸² Α. Ράικος, *Γενική Πολιτειολογία και Συνταγματικό Δίκαιο II*, ό.π., σελ. 81-83. Για μία απόπειρα υπέρβασης των τριών θεωριών μέσω της έννοιας του πολιτικού εγκληματία, βλ. Α. Λοβέρδο, *Για την τρομοκρατία και το πολιτικό έγκλημα*, 1987, σελ. 164 επ.

⁸³ Α. Ράικος, *Γενική Πολιτειολογία και Συνταγματικό Δίκαιο II*, ό.π., σελ. 82 (ιδίως υποσημείωση 53). Contra Μαγκάκης Α., *Σκέψεις για τη διαστολή της τρομοκρατίας από το πολιτικό έγκλημα*, ΝοB 2002, σελ. 1813-1814, ο οποίος θεωρεί κρατούσα τη μικτή θεωρία με παραπομπές στις ΑΠ 890/1976 και 362/1995, καθώς και στη ΣυμβΑΠ 1137/1998.

⁸⁴ Γ. Σωτηρέλης, «Τρομοκρατία, πολιτικό έγκλημα και δημοσιότητα της δίκης. Οι υποθέσεις της 17 Ν και του ΕΛΑ υπό το πρίσμα της δημοκρατικής αρχής», σε *Τιμητικός τόμος για τον Ιωάννη Μανωλεδάκη*, τόμ. 1, 2005, σελ. 245 επ.

⁸⁵ Δ. Μπελαντής, *Η τρομοκρατία ως πολιτικό έγκλημα*, ΝοB 2003, σελ. 967.

⁸⁶ Α. Μαργαρίτης, «Αμνηστία», ό.π., σελ. 240-241.

⁸⁷ Ibid., σελ. 260.

Ο νόμος περί χορήγησης αμνηστίας ψηφίζεται από την Ολομέλεια της Βουλής με πλειοψηφία 3/5 των μελών της, κατά τη συνήθη νομοθετική διαδικασία. Γίνεται δεκτό ότι λόγω της απαιτούμενης αυξημένης πλειοψηφίας το σχετικό ψηφισθέν νομοσχέδιο δεν μπορεί να αναπεμφθεί στη Βουλή από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, σύμφωνα με το άρθρο 41 Σ⁸⁸. 66

VI. Η ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΔΙΑΤΑΞΗ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ

α) Απονομή χάρης

Η αρμοδιότητα της απονομής χάρης και της άρσης των εννόμων συνεπειών των ποινών αποτελεί μία από τις σημαντικότερες αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας στην πράξη, για τον λόγο ότι συνεπάγεται, κατ' εξαίρεση και κατά παρέκκλιση του κανόνα της προσυπογραφής, την άσκηση διακριτικής ευχέρειας. Είναι πάντως γεγονός ότι η άρση των εννόμων συνεπειών της καταδίκης, που αφορά κατά κύριο λόγο την άρση κωλυμάτων εκ του νόμου για την άσκηση επαγγέλματος⁸⁹, τον (επανα) διορισμό στο Δημόσιο⁹⁰, την πολιτογράφηση αλλοδαπών⁹¹ κ.ά., αποτελεί τη συντριπτική πλειοψηφία των αιτημάτων. 67

Η απονομή χάρης από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας έχει συχνά αποτελέσει αντικείμενο της πολιτικής επικαιρότητας και θεωρητικών διχογνωμιών. Ήδη το 1975 ανακοινώθηκε από την Κυβέρνηση η μετατροπή της ποινής των πραξικοπηματιών του 1967 από θανατική σε ισόβια κάθειρξη, χωρίς να έχει καταστεί η καταδικαστική απόφαση αμετάκλητη και χωρίς να έχει προηγηθεί η εκ του νόμου διαδικασία και η έκδοση διατάγματος από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας⁹². 68

Το εύρος της εξουσίας του Προέδρου της Δημοκρατίας επί των αιτήσεων απονομής χάρης για τις οποίες υπάρχει αρνητική πρόταση του Υπουργού απασχόλησε το 1980 τον τότε Πρόεδρο της Δημοκρατίας. Δια του Διευθυντή του νομικού γραφείου της Προεδρίας της Δημοκρατίας απευθύνθηκε ερώτημα στο Νομικό Συμβούλιο του Κράτους και γνωμοδότησαν επ' αυτού επίσης διακεκριμένοι καθηγητές του δημοσίου δικαίου. Ειδικότερα, αμφισβητήθηκε η μέχρι τότε πρακτική να αποστέλλονται όλοι οι φάκελοι 69

⁸⁸ Κ. Μαυριάς, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 423.

⁸⁹ Βλ. ενδεικτικά τα άρθρα 95 παρ. 3 περ. γ και 100 περ. α του ν. 4070/2012 για τους οδηγούς ταξί.

⁹⁰ Άρθρο 8 παρ. 1 του Κώδικα Κατάστασης Δημοσίων Πολιτικών Διοικητικών Υπαλλήλων και Υπαλλήλων ΝΠΔΔ (ν. 3528/2007) και άρθρο 16 παρ. 1 περ. α-γ του Κώδικα Κατάστασης Δημοτικών και Κοινοτικών Υπαλλήλων (ν. 3584/2007).

⁹¹ Άρθρο 5 παρ. 1 περ. β του Κώδικα της Ελληνικής Ιθαγένειας (ν. 3284/2004).

⁹² Σ. Μηνάϊδης, *Η απονομή χάριτος (άρθρ. 47 §§ 1, 2 Συντ.)*, ό.π., σελ. 205 επ.

στην Προεδρία, αδιακρίτως του θετικού ή αρνητικού χαρακτήρα της πρότασης του Υπουργού⁹³. Παρότι από την παράθεση των διαφόρων επιχειρημάτων επικράτησε η άποψη ότι πρέπει να υποβάλλονται στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας μόνο οι αιτήσεις απονομής χάριτος που συνοδεύονται από θετική εισήγηση του Υπουργού Δικαιοσύνης, το 1985, επί προεδρίας Σαρτζετάκη, συνεχίστηκε και πάλι η αποστολή των φακέλων με αρνητικές προτάσεις⁹⁴. Αφού σταμάτησε για αρκετά χρόνια, από το έτος 2014 και εξής αποστέλλεται αδιαλείπτως στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας συγκεντρωτικός πίνακας με τις αρνητικές (απορριπτικές) προτάσεις του Υπουργού Δικαιοσύνης επί των αιτήσεων απονομής χάριτος, ο οποίος έχει καθαρά ενημερωτικό χαρακτήρα, μαζί με τους σχετικούς φακέλους. Πριν από το 2014, η πρακτική ήταν ο Υπουργός Δικαιοσύνης να μην υποβάλλει καμία πρόταση προς τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, πέραν της θετικής πρότασης, οπότε στην Προεδρία της Δημοκρατίας περιέρχονταν οι φάκελοι με τις θετικές προτάσεις του Υπουργού, χωρίς να συνοδεύονται από συγκεντρωτικό πίνακα με τις αρνητικές.

- 70** Η άσκηση διακριτικής ευχέρειας από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας δοκιμάστηκε στην πράξη, όταν το 1987 ο τότε Πρόεδρος Σαρτζετάκης αρνήθηκε να απονείμει χάρη στον καταδικασθέντα για ανθρωποκτονία Τάσο Ρούσο, παρά τη θετική γνώμη του Συμβουλίου Χαρίτων και τη θετική πρόταση του Υπουργού Δικαιοσύνης⁹⁵. Τελικά, μετά την «τακτική υποχώρηση» της Κυβέρνησης⁹⁶, η σχετική διακριτική ευχέρεια του Προέδρου επιβεβαιώθηκε και στη συνέχεια παγιώθηκε.

β) Απονομή χάριτος σε Υπουργό

- 71** Το ζήτημα της ακολουθούμενης διαδικασίας για την απονομή χάριτος σε καταδικασθέντα Υπουργό απασχόλησε τη Βουλή το 1992, όταν η κοινοβουλευτική ομάδα του ΠΑΣΟΚ κατέθεσε στη Βουλή πρόταση, προκειμένου να χαριστεί η παρεπόμενη ποινή

⁹³ Βλ. αναλυτικά Α. Παπαλάμπρου, *Η απονομή χάριτος και ο ρόλος του Προέδρου της Δημοκρατίας στο κοινοβουλευτικό σύστημα*, ό.π., σελ. 231-233 και Α. Παντελή, *Μια συνθήκη του πολιτεύματος: η απόφαση απονομής χάριτος*, ό.π., σελ. 24-29, όπου παρατίθενται αποσπάσματα της γνωμοδότησης 400/1980 της Ολομέλειας του ΝΣΚ, καθώς και των γνωμοδοτήσεων των Καθηγητών Σπηλιωτόπουλου, Δαγτόγλου και Κασσιμάτη.

⁹⁴ Α. Παντελής, *Μια συνθήκη του πολιτεύματος: η απόφαση απονομής χάριτος*, ό.π., σελ. 29-30.

⁹⁵ Για την αρθρογραφία σε εφημερίδες της εποχής βλ. Α. Παπαλάμπρου, *Η απονομή χάριτος και ο ρόλος του Προέδρου της Δημοκρατίας στο κοινοβουλευτικό σύστημα*, ό.π., σελ. 231-237 και Α. Παντελή, *Μια συνθήκη του πολιτεύματος: η απόφαση απονομής χάριτος*, ό.π., σελ. 42-43 (υποσημείωση 59).

⁹⁶ Α. Μανιτάκης, *Η προεδρική χάρη Υπουργού στις συμπληγάδες της συνταγματικής ερμηνείας*, ΤοΣ 1992, σελ. 266.

της στέρησης πολιτικών δικαιωμάτων και να αρθούν οι έννομες συνέπειές της, ώστε ο Δ. Τσοβόλας να ανακτήσει τα πολιτικά του δικαιώματα. Εν τέλει, η πλειοψηφία της Βουλής έκρινε ότι δεν είναι αρμόδια να κινήσει τη σχετική διαδικασία⁹⁷.

Ωστόσο, η νέα κοινοβουλευτική πλειοψηφία, όπως διαμορφώθηκε μετά τις εκλογές του 1993, επανήλθε στο θέμα και μετά από απόφασή της στις 26.11.1993, με την οποία παρασχέθηκε η συγκατάθεση της Βουλής, απονεμήθηκε χάρη στον Δ. Τσοβόλα με το από 3.12.1993 π.δ. (Γ΄ 209). Το ίδιο συνέβη λίγο αργότερα και με τον καταδικασθέντα Υπουργό Ν. Αθανασόπουλο (π.δ. της 3.2.1994, Γ΄ 19)⁹⁸. 72

γ) Αμνηστία

Υπό το καθεστώς του Συντάγματος του 1975, δεν έχει ψηφιστεί νόμος για αμνήστευση πολιτικών εγκλημάτων, όπως είχε συμβεί κατά το παρελθόν⁹⁹. Συνεπώς, η σχετική διάταξη έχει πλέον περιπέσει σε αχρηστία. 73

Η διάταξη, ωστόσο, επανέρχεται στο προσκήνιο, με την ψήφιση νόμων (αποκαλούμενων ορισμένες φορές στη θεωρία «ψευδοαμνηστευτικών») που θεσπίζουν την παραγραφή των τετελεσμένων αδικημάτων, χωρίς ωστόσο επισήμως να αμνηστεύουν τις πράξεις. Αυτό έχει συμβεί κατά καιρούς, όπως με την ψήφιση του ν. 1240/1982, με τον οποίο παύσαν η δίωξη λόγω παραγραφής για ελαφρά πλημμελήματα και πταίσματα που είχαν τελεσθεί έως τον Δεκέμβριο του 1981, για τα πλημμελήματα υπό τον όρο ότι ο υπαίτιος δεν θα υποπέσει σε νέα αξιόποινη πράξη από δόλο εντός ενός έτους, καθώς και του άρθρου 25 του ν. 2721/1999, το οποίο εξάλειψε το αξιόποινο πράξεων βίαιης διακοπής συγκατοικιών, οι οποίες τελέσθηκαν ως τον Μάρτιο του 1997 εκ μέρους αγροτών κατά τη διάρκεια κινητοποιήσεών τους¹⁰⁰. 74

Η ακολουθούμενη αυτή νομοθετική πρακτική μπορεί να οδηγήσει σε παραβίαση του άρθρου 47 παρ. 3 και 4 Σ., καθώς δεν επιτρέπεται σε καμία περίπτωση η αμνήστευση κοινών εγκλημάτων. Η νομολογία, όπως αναλύθηκε παραπάνω (βλ. IVB), διακρίνει ανάμεσα σε αμνηστευτικούς νόμους και νόμους που περιέχουν διατάξεις 75

⁹⁷ Σ. Μηνιάδης, *Η απονομή χάριτος (άρθρ. 47 §§ 1, 2 Συντ.)*, σελ. 252 επ.

⁹⁸ *Ibidem*, σελ. 260-262.

⁹⁹ Αλιβιζάτος Ν., «*Η ιδιότυπη μεταχείριση ενός "ανύπαρκτου" είδους*»: ο πολιτικός εγκληματίας στα ελληνικά Συντάγματα», όπ. π., σελ. 219-220.

¹⁰⁰ Η πρακτική αυτή συνεχίστηκε και με το άρθρο 31 του ν. 3346/2005, το άρθρο 2 παρ. 1 του ν. 4043/2012, το άρθρο 8 παρ. 3 του ν. 4198/2013, το άρθρο όγδοο παρ. 1 του ν. 4411/2016, καθώς και το άρθρο 63 παρ. 1 του ν. 4689/2020 (Λ. Μαργαρίτης, «Αμνηστία», ό.π., σελ. 242-245).

αντεγκληματικής πολιτικής, χωρίς ωστόσο η διάκριση να είναι πάντα σαφής, ούτε εξάλλου πειστική¹⁰¹.

VII. ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ, ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

- 76** Η εξουσία του Ανώτατου Άρχοντα να απονέμει χάρη και να αίρει τις έννομες συνέπειες της καταδίκης έχει επιβιώσει ιστορικά αναμφίβολα ως κατάλοιπο των μοναρχικών προνομίων¹⁰². Παρότι απαντάται σε όλες σχεδόν τις έννομες τάξεις, τίθεται το ερώτημα, αφενός, κατά πόσον η διακριτική ευχέρεια που αναγνωρίζεται στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας είναι συμβατή με το κοινοβουλευτικό μας πολίτευμα και, αφετέρου, κατά πόσο η ίδια η αρμοδιότητα καθαυτή δικαιολογείται υπό το φως των δικαιοκρατικών αρχών και απαιτήσεων¹⁰³. Στο πλαίσιο αυτό, έχει υποστηριχθεί ότι θα μπορούσε να αναδειχθεί ως αντίβαρο η ενίσχυση του ρόλου του Συμβουλίου Χαρίτων¹⁰⁴. Σε κάθε περίπτωση, η σχετική αρμοδιότητα του Προέδρου της Δημοκρατίας έχει περιοριστεί στην πράξη, καθώς αφορά κατά κύριο λόγο την άρση των εννόμων συνεπειών καταδικών και σπανίως, πλέον, την χάρη ποινών (ιδίως την ολική τους χάρη). Αποτελεί έτσι μία από τις λίγες περιπτώσεις άσκησης ουσιαστικής αρμοδιότητας από τον Ανώτατο Άρχοντα.
- 77** Ως προς τη διάταξη για τη χορήγηση αμνηστίας, διαπιστώνεται ότι δεν διαδραματίζει πλέον κανέναν ρόλο. Η έννοια του πολιτικού εγκλήματος έχει, κατά τη Μεταπολίτευση, απογυμνωθεί περιεχομένου¹⁰⁵. Ωστόσο, μπορούμε να αναρωτηθούμε ποιος είναι ο λόγος που δικαιολογεί την ιδιαίτερη ευνοϊκή μεταχείριση αυτών των εγκλημάτων, σε μία περίοδο δημοκρατικής ομαλότητας και κατευνασμού παλαιότερων παθών. Θα μπορούσε επομένως να επανεξεταστεί, σε μία μελλοντική αναθεώρηση, ο λόγος ύπαρξης του περιορισμού που θέτει η παρ. 3¹⁰⁶ και ο οποίος μάλλον έχει δημιουργήσει

¹⁰¹ Κ. Χρυσόγονος, *Συνταγματικό δίκαιο*, ό.π., σελ. 458.

¹⁰² Κ. Μαυριάς, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 422. Ο Γαρδίκας δεν διστάζει μάλιστα να αποκαλέσει τον θεσμό «λείψανο του συστήματος της απόλυτης μοναρχίας» και να υποστηρίξει ότι «το δικαίωμα του χαρίζειν τας ποινάς είναι τρόπος των αρχηγόνων νομοθεσιών, χονδροειδής δε» [Κ. Γαρδίκας, *Η χάρις και η αμνηστία*, ό.π., σελ. 3-4].

¹⁰³ Σ.-Ι. Κουτνατζής, «Άρθρο 47», ό.π., σελ. 946. Για την κριτική της χάρης από τους Παπαδόουκα, Θ. Φλογαΐτη και Γαρδίκας, βλ. Σ. Νικολάου, *Ο θεσμός της χάριτος εις το σύγχρονον δίκαιον*, ό.π., σελ. 413.

¹⁰⁴ Σ.-Ι. Κουτνατζής, «Άρθρο 47», ό.π., σελ. 946.

¹⁰⁵ Σύμφωνα με τον Παρασκευόπουλο, πάντως, η έννοια διατηρεί τη χρησιμότητά της και στις σύγχρονες (πολιτικές) συνθήκες (Ν. Παρασκευόπουλος, *Σκέψεις για την έννοια του πολιτικού εγκλήματος στην εποχή μας*, ΝοΒ 2003, σελ. 400).

¹⁰⁶ Σ.-Ι. Κουτνατζής, «Άρθρο 47», ό.π., σελ. 946.

περισσότερα προβλήματα από όσα επέλυσε¹⁰⁷, καθώς ο νομοθέτης προσφεύγει στην πράξη συχνά σε «κρυπτοαμνηστευτικούς» νόμους. Σε κάθε περίπτωση, δέον επίσης να εξεταστεί η συστηματική κατάταξη της χορήγησης αμνηστίας στο κεφάλαιο περί προεδρικών αρμοδιοτήτων και η ανάγκη διατήρησης της παρ. 4 του άρθρου 47 Σ.

---

¹⁰⁷ Αλιβιζάτος Ν., «Η ιδιότυπη μεταχείριση ενός “ανύπαρκτου» είδους”: ο πολιτικός εγκληματίας στα ελληνικά Συντάγματα», ό.π., σελ. 215.